

בס"ד

רגע של הלכה

הלכה ברורה שוה לכל נפש לקטן ולגדול

עם תוספת מרובה
עיונים ומקורות ליושבי בית המדרש

וארא | תשע"ח
שנה ד | גליון ג (קכה)

נמסרו ע"י הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א
מרא-דאתרא וחבר הבד"צ דשכונת קראון הייטס

ניתן לראות ולשמוע את ההלכה היומית בלה"ק

טלפון: 347.696.7802 (ארכיון #3) בא"י: 972.3.97.86.898

אימיל: halacha2go@gmail.com

אתר: www.halacha2go.com

מזל טוב למשפחת פובארסקי

פרשת וארא

א

בישול נכרים בדגי סרדינים

דגי סרדינים וטונה: האם יש בהם משום איסור בישול נכרים?

וְהִדְגָה אֶשֶׁר-בַּיָּאֵר [שמות ז, יח; כא]*

להלכה למעשה, יש חילוק בין דגי סרדינים לדגי טונה ושאר דגים קטנים לענין בישול נכרים.

ובפרטיות:

הנה לגבי סרדינים כבר נחלקו הפוסקים אם הסרדינים המשומרים הינם בכלל איסור בישול נכרים או לא. אולם למעשה נמנו וגמרו עמודי ההוראה כי אינם בכלל איסור בישול נכרים, ולפיכך, אם ידוע בוודאות כי בין הסרדינים המשומרים הכשרים אין מעורבים כל דגים אחרים שאינם כשרים, ולא נוספו להם כל תוספות אחרות שאינן כשרות [ולשיטת פוסקים רבים, וודאות כזו עשויה להצריך הימצאות משגיח תמידי משך כל עיבוד הדגים], מותר לאכלם, אף כשאינם בבישול ישראל.

ואכן, כבר נתפשט היתר בכל קצווי הארץ, ומעשה רב מוכיח כי צדיקים גדולים נהגו לאכול סרדינים שלא היו בבישול ישראל.

בין הטעמים להיתר האכילה הוא המציאות, שסרדינים, ובוודאי סרדינים המשומרים, אינם עולים על שולחן מלכים, ולפיכך אין נוהג בהם איסור בישול נכרים. וגם להדעות שדגים קטנים עולים על שולחן מלכים – בזמנינו לא יראה ולא ימצא על שולחנם של אנשים חשובים.

אמנם, כבר העלו פוסקים רבים כי היתר זה אינו חל על דגי טונה ודגים משומרים אחרים, בהם נוהג איסור בישול נכרים, לפי שחשובים יותר.

---

* ראה נדרים נא, ב וברא"ש שם (מה שהקשו מפסוק זה. ולמסקנא שם, רק דגים קטנים נקראים "דגה" בלשון בני אדם).

ב

שתיה בבית המרחץ

האם מותר לשתות בבית המרחץ? • היכן בבית המרחץ מותר לברך ברכת הנהנין?

וְלֹא מִצְרִים לְשִׁתּוֹת מִים מִן הַיָּאָר .. וְלֹא יִכְלוּ מִצְרִים לְשִׁתּוֹת מִים מִן הַיָּאָר [שמות ז', חב"א]

בשנים קדמוניות היו נוהגים העומדים בבית המרחץ לשתות מים [משום שחום המרחץ מאבד את המשקים שבגוף].

ישבו הפוסקים לדון בשאלת מקום הברכה על המים הללו, שכן, אין לברך בחדר בית המרחץ בו בני אדם מזיעים ומתרחצים, משום שאסור להזכיר שם שמים בבית המרחץ, ואף אין לברך חוץ לבית המרחץ, לפי שאסור לעקור ממקום למקום בין הברכה לשתיה, ובשעת השתיה, והכריעו להלכה כי על האדם לברך בכיסוי ראשו, ולבוש הולם, ולשתות מעט מים, חוץ לבית המרחץ, דהיינו בחדר החיצון בו בני אדם עומדים לבושים, מתוך מחשבה כי בדעתו וכוונתו להמשיך ולשתות בתוך בית המרחץ, וכך יהא רשאי לשתות בבית המרחץ. [וכל זה דוקא כשמברך בחדר שהוא באותו בנין, ולא מבית לבית]. וכשיצא לחוץ בגמר השתיה יברך ברכה אחרונה אם שתה כשיעור.

הלכה זו נכונה אף בזמן הזה, באדם החפץ לשתות כשהוא עומד בחדר האמבטי או בחדר ההזעה [שו"ץ' ב"א].

אמנם, בזמן הזה, רוב חדרי האמבטי ואף חדרי ההזעה משמשים גם כבית הכסא, ורבים הנזהרים שלא לאכול או לשתות בבית הכסא.

ג

תפילת הדרך

היאך יש לומר תפילת הדרך בציבור? • מהם התנאים על מנת לצאת ידי חובת תפילת הדרך בשמיעה?

דָּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים גִּלְדָּ בַּמִּדְבָּר .. בְּכָהֲנָן לֹא-תִרְחִיקוּ לְלֶכֶת הַעֲתִירוּ [שמות ח', כגכ"ד]

כשציבור אנשים או נשים נוסעים יחד בדרך בה צריך לומר תפילת הדרך, חיוב אמירת תפילת הדרך חל על כל אחד ואחת מן הציבור.

יש הנוהגים כי אחד אומר את התפילה בקול רם, ובכך מוציא את הציבור ידי חובתם. אמנם, על מנת לצאת ידי חובה בתפילת האחד יש לזהר בארבעת

ההלכות דלהלן: [א] על האומר לכוון להוציא את השומעים ידי חובתם, [ב] על השומעים לכוון לצאת ידי חובתם מן האומר, [ג] השומעים מחויבים לשמוע כל תיבה המעכבת בברכה, [ד] השומעים מחויבים לשמוע את התפילה מפי האומר ואינם יכולים לשומעה באמצעות רמקול.

אולם, הדרך הישרה שיבור לו האדם לכתחילה היא, שלא יסמכו השומעים לצאת ידי חובתם באמירת האחד, אלא שכל אחד ואחת יאמרו את התפילה בעצמם, אלא שעדיף שידקדקו שיאמרוהו כולם כאחד. ובמקום שאין נוסח התפילה מצוי תחת יד כולם, יש לנהוג שאחד יאמרה בקול במתינות, והשומעים יחזרו על דבריו תיבה בתיבה.

ד

תפילה בכניסה לבית הכנסת

האם מותר להתפלל בפרוודור או בכניסה לבית הכנסת? • היכן ראוי להתפלל כשאי אפשר להתפלל כראוי בתוך בית הכנסת?

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הֲנֵה אֲנִי יוֹצֵא מֵעַמּוּד וְהִעֲתִיתִי אֶל יְהוָה .. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעָה וַיִּעֲתֶר אֶל יְהוָה [שמות ח,כה;כו]

תפילה בפרוודור או בחדר הכניסה שלפני בית הכנסת יש בה כמה חששות: [א] הלכה פסוקה היא כי לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים בבית הכנסת ורק אחר כך יתפלל. בביאור הלכה זו נחלקו הראשונים, והעלו בדבריהם ביאורים שונים. בין השיטות, אנו מוצאים כי יש שביארו את כוונת ההלכה שלא לשבת ולהתפלל אצל הפתח, משום ששיבת בית הכנסת נראית עליו כמשאוי, ויש שביארו את כוונת ההלכה שיש לבנות את הכניסה אל בית הכנסת בשתי דלתות רצופות, כשהריווח בין שניהם יוצר חדר לפני בית הכנסת, בכדי שלא יכנס אדם מרשות הרבים תיכף אל בית הכנסת. משני הביאורים הללו עולה כי מקום הפרוודור וחדר הכניסה שלפני בית הכנסת אינו מקום תפילה.

[ב] הלכה פסוקה היא כי אין לעבור כנגד המתפלל [תפילת שמונה עשרה], משום שהדבר טורד ומבלבל את הכוונה. דרך כלל, תפילה בפרוודור או בחדר הכניסה מעכבת על היוצאים או הבאים בשערים האלה להשתחוות לה' לצאת ולבוא מבלי לעבור סמוך למתפלל, וכך נמצאים הם מהלכים כנגד המתפלל לאונסם, ומובן שאין לקבוע לתפילה מקום בו גלוי וידוע כי יגרום לאחרים להטריד ולבלבל את כוונתו ולדוש בעקביהם את ההלכה.

אמנם, במקום שאין ביד האדם להתפלל בבית הכנסת כראוי, אם משום מאורע המתרחש בבית הכנסת, אם משום הדוחק בבית הכנסת, וכיוצא באלו – לכתחילה יש להעדיף תפילה בחדר אחר על פני תפילה בפרוודור או בחדר הכניסה, אך במקום שאי אפשר – רשאי להתפלל בפרוודור או בחדר הכניסה.

ה

גלידה על גבי עוגה חמה בשבת

האם מותר לתת גלידה או ברד על גבי עוגה חמה מאד בשבת? • האם מותר להניחם כשהעוגה אינה חמה כל כך? •

וַיְהִי בַרְדַּ וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד [שמות ט, כד]

ישראל זהירים ואדוקים* במצוות עונג שבת, ומדקדקים לענגה בתענוגים כדת. אולם, נתינת גלידה או ברד [slush] על גבי עוגה חמה בשבת עלולה להיות כרוכה באיסור דאורייתא. שכן, במקום שהעוגה חמה בכדי שהיד סולדת בה [לשיטת רבים מהפוסקים: 45 מעלות צלזיוס או 113 מעלות פרנהייט] – בנתינת הגלידה או הברד על גבי העוגה יש משום איסור בישול.

אף במקום שהעוגה אינה חמה בכדי שהיד סולדת בה, בנתינת הגלידה על גבי העוגה עלול להיות משום איסור מוליד [אמנם, יתכן שיש מקום להקל משום איסור זה].

לפיכך, ראוי לחוש ולהציע את הגלידה או הברד בצד העוגה ולא על גביה למעלה, וכך יאכלו משמנים וישתו ממתקים בלא כל פקפוק לכתחילה.

* כך הוא לשון הרא"ש, הובא בב"י או"ח סרנ"ג.

ו

מקום המגורים הראוי

היכן מחויב האדם לקבוע את מקום דירתו? • אימתי רשאי האדם לשנות מהלכה זו? • קביעת דירה – במקום תורה

רַק בְּאַרְצָא גִשְׁן אֲשֶׁר-שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [שמות ט, כב]

הלכה היא כי על האדם לדור בשכונה יהודית שיש בה תורה ויראת שמים. משנה שלימה שנינו "הוי גולה למקום תורה", וכך העלה להלכה הרמב"ם והכריע כי לעולם מחויב אדם להרחיק עצמו משכנים רעים [שמא ילמד ממעשיהם] ולקבוע

דירתו בשכנות לאנשי תורה ויראת שמים, והפליג בהלכה זו לאמר כי אם אינו מוצא האדם שכנים טובים, עליו לתקוע יתד אהלו במדבר ולחיות לבדו בארץ לא זרועה אשר לא ישב אדם שם, ובלבד שלא ידור בקרב שכנים רעים. כך אמרו רבותינו כי הקב"ה לא התגלה לאברהם אבינו כל זמן שהיה דר בשכנות ללוט.

היוצא מכלל זה הוא: כשאדם הולך לארץ ציה וצלמות לדור עם שכנים רעים על מנת לקרנם לתורה ולמצוות ולהשיב לב בנים על אבות, עליו יש להליץ את מאמר רז"ל "הבא לטהר – מסייעין אותו", שהן אמנם כי פשוטו מורה על הבא לטהר עצמו [למ"ד בחיריק], אולם מרובה מידה טובה ונדרש אף על הבא לטהר אחרים [למ"ד בשבא], להורות כי העוסק בטהרת אחרים זכות הרבים תלוי בו, ומסייעים בידו מן השמים כי לעולם לא ילמד ממעשיהם הרעים, אלא נהפוך הוא יהא הוא מלמדם תורת חיים.

ז

שכר פסיעות

האם יש להעדיף תפילה בבית הכנסת הרחוק יותר מן הבית? • האם יש להעדיף הליכה ברגל על פני נסיעה ברכב?

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה כְּצִאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַיִם אֶת-כְּפֵי אֵל יִרְדָּה .. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעָה אֶת הָעִיר וַיִּפְרָשׂ כְּפָיו אֵל יִרְדָּה [שמות ט, כט; לג.]

ה'מגן אברהם' העלה להלכה, שיש לאדם להעדיף להתפלל בבית הכנסת הרחוק יותר מן הבית, כיון שעתידי אדם לקבל שכר פסיעות על הליכתו לבית הכנסת. ישנם פוסקים שקיבלו את דברי ה'מגן אברהם' להלכה, אולם עשו סייג לדבריו באמרם כי הלכה זו אינה אמורה אלא במקום שבית הכנסת הרחוק יש בו מעלה יתירה על פני בית הכנסת הקרוב, וכגון שהוא בית כנסת קדוש יותר, יש בו מתפללים רבים יותר, הוא רגיל להתפלל בו, וכיוצא באלו.

אמנם, נמנו וגמרו כל הפוסקים, כי במקום שההליכה לבית הכנסת הרחוק תביא לחסרון בהגעה לבית הכנסת ותפילה במנין, ואפילו אם תמנע ממנו מלהיות אחד מהעשרה מתפללים הראשונים בבית הכנסת, וכל שכן אם קיום המנין בבית הכנסת הקרוב תלוי בו, הלכה זו אינה אמורה, ועליו להעדיף את התפילה בבית הכנסת הקרוב.

עוד ענין היוצא מהלכה זו של שכר פסיעות, שבזמן הזה בו נוהגים רוב העולם לעשות דרכם בנסיעה ברכב ולא בהליכה ברגל, יש להעדיף את ההגעה לבית הכנסת ברגל ולא ברכב [אם הדבר לא יביא כל חסרון כאמור], למען יהיו שכר פסיעות בידינו. אלה ברכב ואלה בסוסים, ואנחנו ברגלנו אל בית ה' נעלה.

מקורות ועיונים

א

בישול נכרים בדגי סרדינים

חששות האיסורים באכילת דגי סרדינים משומרים, ומעשה רב

א. הנה כמה פרטים בדבר: חשש תערובת דג טמא, תערובת שמן טמא, בישול גויים וכו'.

חששות
האיסורים
בדגים
המשומרים

ואמנם, בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סקמ"ח) העד העיד בנו שכן נהגו כמה גאונים ארץ צדיקים ז"ל לאוכלו ולא חששו לשום דבר, והובאו דבריו בשו"ת מנח"י (ח"ד ספ"א), ושם: שנתפשט היתרו בעולם באין פוצה פה להחמיר^א.

ובשו"ת משפטיך ליעקב (יו"ד סל"ב): כמעט כל העולם נוהגים לאכלן אפי' החסידים ואנשי מעשה המדקדקין בדקדוקי מצות, וחלילה לומר שכולן נכשלים באיסור^ב. ועיי"ש עוד שכן העיד הגאון מראדמישלא על הדברי חיים מצאנז שאכלם, ובשם נכדו מהר"ש מבאבוב, שהד"ח אכלם עד שיצא עליו חשש שמערבין בו שומן איסור, ומאז נמנע, אף שאמר שזה חשש שקר, עיי"ש עוד^ג, ושגם הכתב סופר היה רגיל לאכלם^ד. ועוד^ה.

מעשה רב
באכילת דגי
סרדינים
משומרים

^א ולהעיר, שבלבושי מרדכי שם כתב, שלאחר שנשמע קול שמערבים בו שומן מדברים טמאים וכו' נהגו בו איסור כל יראי שמים, וכן ראוי להיות בכל דבר שצריך השגחה, כי מי יודע תחבולות התעשיינים. אך בשו"ת מנח"י שם כתב, שכפי הנודע עלו על שלחן מלכים גם אחר חשש הנ"ל, ואולי משום שנתוודע להם אח"כ שאין חשש, אולם כעת חזר החשש, עיי"ש.

^ב וראה גם בסיפורי הרמ"י ע"ה דוכמאן ברשימות סיפורים (מישלויון) (ע' 48).

ועוד ילה"ע מהמסופר עד"ז ע"ד הגרע"א, ושקו"ט בכ"מ בגופא דעובדא – ראה קובץ מביית הלוי (יו"ד ע' נט), פאר הדור (ח"ג ע' יח). וראה בבטאון נרות שבת (ח"ב ע' קעד) מדברי המהרש"ם [ולא מצאתי תשובה כזו או כיו"ב בשו"ת מהרש"ם ובדע"ת]: אינני בקי בשיב הכנת הסרדינים כיצד הם מיוצרים, אך זוכרני שקראתי בתולדות החת"ס שחזונו הגרע"א אכל סרדינים בסעודה שלישית של שבת ובודאי הם מותרים. [ואולי גברא בגברא מיחלף, כי כ"ה במנהגי חת"ס בנוגע להחת"ס עצמו (וכדלהלן בהערה ד)]. ומסיים שם, שהרי דבר שאפשר לברר הוא, ומוטב לברר אם לא מכניסים בהם דבר איסור.

^ג ותא חזי הני תרי גברי רברבי דקמסהדי עלי' (ועכ"פ, לולי החשש דשומן איסור לא חש לשום דבר).

לאידך, ילה"ע, מדברי יחזקאל החדש (חלק השו"ת סכ"ג) העתק תשו' בנו הרה"צ משינאווא, וז"ל "אודות הסארדינען אינני בקי בזה, אך אנכי לא אכלתי ממין הזה מעולם ושומר נפשו ירחק מהם וכו', ושמעתי שגם מי שאכלם איזה זמן לטוף התחרט ולא אכלם עוד". וכן הובא שם בשם הרה"צ מנאסאד שאמר משמו של הדברי יחזקאל שהיה אוסרו משום בישול גויים.

^ד ובמה שהביא בשם הכת"ס – יצויין מהמובא במנהגי חת"ס פ"ו ס"ד (מדברי תלמיד הח"ס בעל לקושי חב"ח (הקדמה ח"ג דף ב ד"ה כאשר)), שהחת"ס היה אוכל בקיץ בסעודה שלישית דגים קטנים מלוחים שקורין סארדעללען, ובהערות שם, דזה שלא כמש"כ בחיי"א שיש בהם חשש חומץ יין [וצל"ע מקורו בחיי"א, שלע"ע לא מצאתי שם החשש דחומץ יין. וראה שם כלל סו ס"ג. כלל לו ס"ד], כי בדגים אלו אין בהם ריח חומץ, כי הם יבשים ממש, וכוונת החיי"א לאותן שקורין במדינתנו רוסלען, שהמה כבושים בחומץ ושומר נפשו ירחק מהם וכו'.

דין דגי סרדינים משומרים למעשה

ב. אבל, בנוגע למעשה, בימינו אלה בפרט, מצד אופן התעשי' המורכבת ממנו וגמרו צריך לוודא שאין בהם שום חשש דג שמא. וכפס"ד השו"ע (יו"ד ספ"ג ס"ז) שקרבי דגים אינם נקחים אלא מן המומחה. ועיי"ש בש"ך (סקס"ה) שאין לעלות על הדעת לסמוך על דבורו של הגוי. וככל חתיכת דג שאין בו סימן צריך ב' חותמות (שו"ע יו"ד סק"ח ס"א).¹

זהירות
תערובת דג
סמא

ג. ובפרטיות, בנוגע לענינו, בישול גוים, הנה כמה צירופי קולא נשנו כאן – שאין עולים על שולחן מלכים. ובשו"ת משפטיך ליעקב (שם), שגם לפי מה שכתב הב"ח והובא בש"ך (סק"ג סקס"ז) דדגים שנשארו בקטנותן עולים על שולחן מלכים – הרי עין רואה והכל יודעים שבדורנו דגים קטנים כאלו אינם עולים על שלחן אדם חשוב, ומכ"ש על שולחן מלכים, והכל לפי המקום והזמן [וראה בשו"ת שאלת שלמה ורשהיימער (יו"ד ס"ט)].

טעם היתר
איסור בישול
נכרים בדגי
סרדינים

ובפרט בזמנינו בעשויים בקופסאות שימורים, וגם מצד בישול ע"י עישון בקיסור להמתירים בזה. ועוד חזי לאצטרופי דעת האומרים דלא שייך חתנות בעשויים בבית חרושת. ועוד כיו"ב. (אלא, שנחוץ לדעת שקיימים בשוק סרדינים טריים, בקופסאות שימורים או מעושנים וכו').

דין דגי טונה משומרים

ד. אמנם, בשימורי טונה וכיו"ב (כגון דגי סלומון משומרים), כיון שהם עשויים

טעם איסור
בישול נכרים
בדגי טונה

[ואף שסארדללע"ן וסרדינים שני מינים (ראה בשו"ת חלק"י שבהערה הבאה), אך בנוגע לחשש בישול נכרים כמדומה שאין חילוק (וראה דרכ"ת דלקמן בהערה הבאה), ויש לברר אצל הבקי בהם ושמותיהם. ואולי קאי התם בגוונא שלא נתבשלו ע"י גוים].

^ה אבל, לאידך היו כאלה שנמנעו – ראה תפא"י (ע"ז פ"ב מ"ו). שד"ח (אס"ד מערכת ד' ס"ד) דרכ"ת (ספ"ג סק"ח). קיג סקע"ג, ועוד.

ואף שמקומות מקומות יש בכ"ז, לא מסתבר כלל לומר שאצל כל אלה שנהגו היתר לא נתבשל ע"י גוים.

ומ"מ, מסברא מקום לומר שבנוגע למעשה אין ראי' ממה שהם היו אוכלים אותם, כ"ז שאיננו יודעים טעמם ונימוקם, כי יתכן שבמקומם לא עלו על שלחן מלכים, ואין ראייה לשאר מקום, או שמכּו מצד המליחה, ואין ראייה לשאר מקומות שלא נמלח כלל קודם, ראה בדרכ"ת שם. וכמו שהוא בנוגע לחשש תערובת איסור שתלוי במציאות, וכדלקמן.

ומכ"ז ילה"ע במה דשקו"ט בכ"מ (ראה הנלקט בשו"ת השואל (ציון) (סס"ח). שלחן מלכים (בר שלום) (ח"ב – מנחתמים שבטוה"ס)) כשעולה על שלחן רבנים וגדולי ישראל, אי נחשב לעולה על שלחן מלכים. והרי באחרונים הוכיחו להיתרא ממה שנאכל ע"י הרבנים והצדיקים וכו', ולהנ"ל הרי מעשה לסתור, דאדרבה מה"ט גופא יא בהם חשש בישול נכרים (ובפרט כשנאכל בסעודת שבת לכבוד שבת – ראה בב"ח דלקמן בפנים). ולהעיר מהשקו"ט (ראה דרכ"ת ס"י קיג סק"י) בעולה רק על שלחן מלכי ישראל.

¹ וראה בכ"ז בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ג ס"ג). חלק"י (יו"ד ס"י ל ואילך). יבי"א (ח"ה יו"ד ס"ט). מנח"י (ח"ג סכ"ו סק"ו. ח"ד ספ"א). שבה"ל (ח"ו סק"ח סק"ו). בית אבי (ח"ג סקס"ו). הליכות עולם (ח"ז הוקת סק"ח).

² והנה, בש"ך ושו"י חשו לדברי הב"ח, וגם הפ"ח הביא כן בשם השל"ה והסכים לדבריהם, וכ"ה דעת המנחת יעקב (כלל עה סמ"ד). ועיי"ש בסלת למנחה, וכן מבואר להדיא במקו"ח (קיצור הלכות או"ח ס"י ב"ר). אולם התוס' יו"ט בתורת האשם (סוף כלל עה) חלק בתוקף ע"ד הב"ח, עיי"ש כל דבריו.

בבישול ממש (לאחרי הבישול באדים), וגם הם חשובים יותר, כתבו כמה להחמיר בזה, וסברתם שהם בגדר עולים על שלחן מלכים¹. ובמציאות, כשנמצא משהיח תמידי להשיח שלא יתערב זר – דג טמא – עמם², בד"כ קל לסדר שיהא בישול ישראל.

ב

שתיה בבית המרחץ

דין השתיה בבית המרחץ

א. בס' האגודה (שבת פ"א ס"ו) – הובא במג"א (סוסי' קסו) מתיר לברך בבית החיצון ע"ד לשתות בפנים, ובמג"א חולק עפ"ד התוס' (פסחים ק, ב – ד"ה קידוש) דצריך לשתות מיד סמוך לברכה, דאל"כ הוה הפסק בין ברכה לשת' ועי' בפמ"ג (מ"ז ספ"ד סק"ג) שיברך וישתה מעט בחדר החיצון ע"מ לשתות בפנים, וגם דכ"ז רק באותו בית מחדר לחדר ולא מבית לבית. וראה א"ר ועט"ז ומשנה ברורה (סוסי' פד). וראה הגהות מהר"ש ויטאל לשעהמ"צ (פ' עקב) שישתה פחות מרביעית בחוץ קודם שיפשוט בגדיו וכו', ואח"כ כשיצא לחוץ אם שתה כשיעור יברך ברכה אחרונה³. וראה משנ"ב (סוסי' סב ובה"ל לשם). ומש"כ ע"ז בשו"ת יבי"א (ח"ד או"ח ס"ד סק"ו)⁴.

היתר השתיה בחדר החיצון ע"ד לשתות בבית המרחץ ומקום הברכה

דין השתיה בבית המרחץ שלנו [בחדר אמבטיא]

ב. ובמרחץ דיחיד קיל ספי (ראה יומא יא, א). ובפרט באמבטיא שבימינו שמשתמשים בו גם לשאר דברים (ראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סל"ט. חלקת יעקב או"ח ס"ב. באר משה ח"ד ס"ג סק"ט). ולענין ברכה ושת' בבריכת שחי' [וכן הרוחץ בימים ונהרות] אין כאן בית מיחוש מן הדין (ראה מש"כ אאזמו"ר בשערים מצויינים בהלכה ח"א סי' ה סק"ח. ולהעיר ממקו"ח לחו"י סי' פד סק"א).

סעם להקל לברך ולשתות בחדר אמבטיא שלנו

דין השתיה בחדר אמבטיא שיש בו בית הכסא

ג. הנה ביש בחדר אמבטיא⁵ ביהכ"ס⁶ – כבר שקו"ט אם יש דין רוח רעה

אם יש ריח על אוכלים ומשקים בביה"ס

¹ ושקו"ט כו"כ במציאות הדברים אם בבית המלכות באנגליא אוכלים מקופסאות שימורים או רק דגים טריים. אבל, כבר האריכו בכ"מ, שאצ"ל עולה בשלחן המלך והמלכה בעצמם. ולא זו בלבד, אלא שגם שרים ונכבדים בכלל (ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תסא).

² ודיון בפ"ע בכ"ז, מצד חובת בדיקת סימני דגים שהורים, והאריכו בזה בכ"מ (ראה לדוגמא קובץ אור ישראל מאנסי גל' כג, כד, מו. ועוד). ואכ"מ.

³ ובמק"א – בקובץ באתרא דרב גל' ה – הארכנו במש"כ שם לשתות פחות מרביעית, אף שספק הוא אם השיעור בכזית או ברביעית.

⁴ ופשוט, שהמברך לפני כניסתו למרחץ, לא יברך על מים רק אם צמא לשתות, וכשאינו צמא יברך על משקין אחרים.

⁵ ופשוט, שבמרחץ מצ"ע (ללא ביהכ"ס) אין חשש רוח רעה, וכ"מ להדיא באגודה הנ"ל (וראה שבת מא,

לאסור בדיעבד¹⁷ המאכלים שבתוכו (אף שמשום דרך ארץ אין לאכול שם – ראה באר היטב (סי'ג סק"ב) בשם "מצאתי"¹⁸).

וראה שו"ת מנח"י (ח"ג סס"ג), יבי"א (ח"ג ס"א) (וש"נ), הנסמן בפסקי תשובות (סי' קעא סק"ט).

ולכו"ע, לכתחילה¹⁹ יש להזהר בכל אופן, ויתירה מזו, בשלמי ציבור (יה, ב) כ' שרק בשעת הדחק הותר ליטול ידיו ממים שבביהכ"ס. (וראה בקודש פנימה (בקונט' בקודש חזיתך שבסוה"ס ע' 42)).

ד. ובכ"מ כתבו לקשר דין רו"ר באוכלים שבביהכ"ס להפלוגתא בחיוב נטילה ביציאה מביהכ"ס כשלא עשה צרכיו.

והנה, במק"א – בהסכמה לס' וכל מצותיך אמת (סילם, תשע"א) – כתבנו לדייק בדעת אדה"ז (סברה"נ ספי"ג) דמדינא א"צ נטילה היכא שלא עשה צרכיו, ועפ"ז מסתבר ג"כ שאין רוח רעה שורה על המאכלים שבתוכו.

אמנם, הרהמ"ח שי' (שם בפנים הס' – ע' 106) כתב להעיר בדברינו, מדברי הפוסקים (ראה פמ"ג בא"א ס"ז סק"א, אליה רבה סרכ"ז סק"ו) שהסבירו שגם מצד הכניסה לביהכ"ס חייב בנט"י מדינא, אלא שהרוח רעה אינה מעכבת מלברך, יעו"ש.

ואנכי על משמתי אעמודה, שאאפ"ל כן בדעת אדה"ז – שהרי בדברינו שם צויין גם למש"כ אדה"ז (בסי' קס ס"ו), ושם מוכרח שטעם הנטילה הוא רק משום הנגיעה במקום הטינופת, ומעתה עכצ"ל כן גם בסדר ברכה"ג. (ואם כי בסדר נט"ל לסעודה כ' אדה"ז בל' "היוצא מביהכ"ס או שנגע במקום המטונף" – עכצ"ל שכוונתו בבבא קמייתא לעשה צרכיו הגדולים).

וראה גם בשו"ת מהר"ם בריסק (הנ"ל) שהכריח בראיות מוכיחות בפ"ד ד' המג"א (וממילא בד' אדה"ז שהעתיקו) כנ"ל.

ועוד דברים בגו, וכמו שהעיר בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סוסי' קלג), שכמה מהמחמירים בנו דבריהם ע"ד הזהר (בהקדמה – י, ב), ופירשו ככוונת הזהר שהכוונה מצד גוף הכניסה לביהכ"ס (ראה בארוכה בהנסמן במאסף לכל המחנות ס"ד

זהירות
לכתחילה
באוכלים
ומשקים
בביהכ"ס

טעם להקל
בחשש רו"ר
בביהכ"ס,
להסוברים
דליכא חיוב
נטילה ביציאה
מביהכ"ס

להסוברים
שאינו חיוב
נטילה ביציאה
מביהכ"ס בלא
עשיית צרכים,
גם אין רו"ר
על אוכלים
ומשקים
בביהכ"ס

השגה על
הסברא הנ"ל

יישוב ההשגה
וראיות לזה

א). וכן נהגו בכ"מ למלוח בשר באמבטיא. ועוד זאת, שאפי' בחדר אמבטיא שי"ב ביהכ"ס אינו בדומה לשאר ביהכ"ס, כיון שאינו מיוחד רק לביהכ"ס.

¹⁷ ובביהכ"ס שבזמנינו – מקום להקל יותר. ואכ"מ.

¹⁸ נוסף להשקו"ט בכלל אם רו"ר אוסר בדיעבד. והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ.

¹⁹ כ"ה במהדורת מכון ירושלים, אולם בשאר דפוסים ליתא.

ובטעמו של דבר – כ"מ שם, וכי"כ לבאר בשו"ת שלמת חיים (ח"ג סי"ט). ובמהדו"ח – אר"ח סי"ג, ועיי"ש בהערות), הב"ד בשו"ת בצה"ח (ח"ג סי"א), ועיי"ש מש"כ בזה.

ובאמת, מקורו שהור בעולת תמיד בור זהב שם, ושם מפורש "ונ"ל משום בל תשקצו". (וכוונתו לכאן ע"פ שו"ע יו"ד סי' קסז ס"ו). וראה בשלמי ציבור (דלקמן בפנים אות ג), וכ"ז ה"י בהעלם עין משו"ת באר משה (ח"ה סוסי' א). ולפ"ד הע"ת, בקל אפשר לחלק בין זמנם לזמנינו, כפשוטו.

וראה גם בהלכה יומית אות שסו (במהדורא זו – פרשת שמות ס"ב, במקורות ועיונים ס"ו) לענין הנקה בביהכ"ס.

²⁰ ובאמת, גם לכתחילה שרי מדינא, ואי"ז רק זהירות בעלמא, אף שבכ"מ כתבו שאסור לכתחילה ורק בדיעבד שרי.

סקצ"ג). והרי בזהר מפורש שרוח רעה מעכב גם מלברך (ראה בהגהות דרך אמת לשם).

אבל, האמת יורה דרכו, שגם בפ"י דברי הזהר כתבו כמה שהכוונה כמ"ש הפוסקים, שחייב רק בעשה צרכיו או שיפסף – ראה בהיכל הקודש (ס"ג). שו"ת לב חיים (טע"ב). שו"ת אפרקסתא דעניא (שם).

וקצת יש להוכיח שכ"ה גם דעת אדה"ז, דהנה במג"א (ס"ו סק"א) הביא מהיכל הקודש (שם) שהוכיח מזהר הנ"ל שביציאה מביהכ"ס צריך נטילה ג"פ. ודחאו שרוח רעה דביהכ"ס שאני מרוח רעה שחרית, עיי"ש. (ראה לבו"ש (שם). ובמחמ"ש כפי הנראה לא ראה דברי הזהר בפנים). וראה ג"כ במג"א (ס"ד סק"יז). וכ"ה בסידור אדה"ז (ד"ה אם עשה). ולא מסתבר לומר שהמג"א (וממילא – אדה"ז) פליג בתרתי עמש"כ בהיכל הקודש. ומדהזכירו ש"מ דס"ל כוותי' בהא. ועפ"ז כצ"ל גם בפ"י "היוצא מביהכ"ס" שכ' אדה"ז (בס"ד סי"ח) (וא"צ לדחוק שהכוונה ביוצא מביהכ"ס ולא עשה צרכיו שם)¹¹.

ג

תפילת הדרך

מעלת אמירת תפילת הדרך בנבים

א. במאי דסליק קא פתח ברישא, בטעם אמירת תפלת הדרך ביחד, ע"פ ט"ז (או"ח סק"י סק"ז) (ולהעיר שהושמט בשו"ע אדה"ז (שם)): "נראה טעם למה שמתפללים אותה חוץ לעיר משום שאז יאמר אותה עם אחרים, וזכות הרבים עדיף". וראה לבו"ש (שם).

ב. [ואולי יש לומר עוד בזה שהוא מדיני תפלה שלכתחילה צ"ל בצבור דוקא, וכבכל תפלה. (ובפרט להנח' אצלנו לקמן בגדר תפלת הדרך, דשם תפלה עלה).

ולהעיר מכס"מ (תפלה פ"ח ה"א) בדעת הרמב"ם שם לענין תפלה בצבור שצריך אדם לשתף עצמו עם הצבור, דהיינו לאומרו בצבור, והראה מקורו במש"א בברכות (ל, א) לענין תפלת הדרך, לישתף איניש נפשי' בהדי צבורא, שפי' בדברי הגמ' גם¹² לענין אמירתו בצבור¹³.

¹¹ ולהעיר מהל' באגרות קודש (ח"ח ע' ריב).

¹² ובשוש"ע (ד"ט) הובא לענין אמירת תפלת הדרך בל' רבים, והוא ע"פ פירש"י (שם). [ועיי"ש ברש"י דמפרש לענין תפלה קצרה. אבל ברש"י שבר"ף – לענין תפלת הדרך. ועיי"ש בצל"ח שנתקשה בזה].

ו"ל דהא והא איתנהו בה. וראה בפ"י רבינו מנוח שמפרש בל' הרמב"ם דאתרווייהו קאי. ובכס"מ שם: דאע"ג דהתם מיירי לאומרו בלשון רבים, מ"מ הא נמי איכא למישמע מינה. אבל בפ"י בן ידיד דחה דבריו, ור"ל שכוונת הרמב"ם רק לענין תפלה בצבור. ומ"מ לדבריו אין מקורו ממש"א בגמ' לענין תפה"ד.

ואולי י"ל בפ"י ד' הכס"מ שאם בלשון רבים מועיל שיהא תפלתו נשמעת מצד זכות הרבים,

אמנם עדיין יש להעיר בזה, שהרי ביורדי הם אמרו (ר"ה יו, ב) דכחידים דמו, והיינו שאין בהם מעלת הציבור.² ומיירי בכה"ג שכאו"א מתפלל לעצמו (ראה פיר"ד דרך הרבים ד"ג. ימי דוד (לר"י משאלוניקי) דרושים לר"ה ד"ו).

אבל בחדא"ג מהרש"א (שם) פירש דקאי רק ביורדי הם, ולא בהולכי מדבריות וכיו"ב. וראה מש"כ לבאר ביע"ד (ח"ב ד"י) (והובא במנ"ח (בקומץ המנחה מ' רפד בסופה)) שבים ה"ה כחול"ל, שאין בה מעלת הציבור (ויל"ל – שאין ציבור בבבל), ולפ"ז ודאי ל"ש כ"ז לגדר תפלה בציבור. ובאו"א קצת, בצפע"נ עה"ת (נח י, ה), שבים אין גדר צירוף, ומדבריו מ' שהיינו רק בב"נ.³

ולפלא, מש"כ בשו"ת זכר יהוסף (ח"ד או"ח סרל"ה) שאין גדר ציבור בספינה המהלכת, ומ' שם – גם לענין תפלה בצבור. וראה בשו"ת תירוש ויצהר (סוסי' ספ"ו). אמנם, מפורש בשו"ת הרדב"ז מכת"י (ח"ח ס"א) דשייך צירוף לתפלה גם בספינה].

יציאת ידי חובת תפילת הדרך בשמיעה

2. והנה זאת חקרוה יודעי דת ודין, ואיתמר בי מדרשא, אי אריך מילתא להוציא אחרים יד"ח בתפלת הדרך. אם אפשר לצאת תפ"ד בשמיעה

כש"כ בזה כשמתפלל ברבים ממש, שעי"ז משתף עצמו ממש עם הציבור.

א"י אברהם, דלפ"ז אין מעלה באמירתו ביחד כ"א בעשרה.

ומ"מ, עדיין אפ"ל דטפי עדיף ברבים, אף בדליכא עשרה. וכמו שמצינו בכ"מ (ראה גיטין נו, א. נזיר נו, א. וראה רמ"א או"ח סח"ב ס"ב בסופו) שגם שלשה נחשב לרבים בכמה ענינים, ול"ד לדבר שבקדושה דבעינן עשרה דוקא. [ובסגנון אחר, שכמו שבלשון רבים מהני, לפי שמשתף עצמו עם הולכי דרכים, ולא דוקא כשהם עשרה, רק דכח רבים עדיף, א"כ ה"ה בזה]. ועכ"פ, מעלת ברוב עם איכא בזה (ראה חיי"א כלל סח ס"א).

ואולי מקום לצדד שכ"ה גם באמירה בשנים, שיי"ב גדר ברוב עם (ראה דע"ת סוסי' רצח ע"פ מג"א סי' קסח סק"ב. וראה בארוכה בשערים מצוינים בהלכה לאאמור"ר זנחים יד, ב ד"ה ברוב עם, ושנ"ת מה שבכ"מ ל"א כן בשנים), והרי עיקר הנדון בגמ' הוא לענין תפלה בלשון רבים, ומיעוט רבים שנים. וקצת סמך בכע"ז, מהמנהג (ראה עשרת מנחם (רימינוב) אות קצא. סגולות ישראל מערכת פ אות כ. טעמי המנהגים אות תו בהערות. שם סתתרימ"ד. וכ"ה בר"ד יום א' דחה"ס תשל"ל. שיחת ש"פ וילך תשל"ט. וראה הנסמן בחקרי מנהגים (גורארי') ח"ב ס"ע (במהדו"ח)) לומר ויתן לך בשני אנשים, וי"ל, שהוא לא רק מצד הברכה לחבירו, וגם מעלת כח הרבים, אלא שהוא גם מעין תפלת הציבור, וע"ד המנהג בכ"מ (וכן מוכח בארחות חיים סוף סדר תפלת מוצ"ש. וכ"ה להדיא בהקדמת זוהר – זח"א יד, ב. וראה סי' ר' שבתי במקומו) לאומרו דוקא בציבור.

וכע"ז כ' בחי' מהר"ם בנעט (ברכות יח, א), ושקו"ט בדבריו בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סנ"ז), גם לענין תפלה בדליכא עשרה, דעדיף להתפלל ב' אנשים ביחד, וג"ז בכלל תפלת הרבים, עיי"ש. וראה גם תוספת ברכה (חיי"ש בג, ח). ולהעיר משו"ת אג"מ (ח"א ס"ל). [אבל להעיר מד"ה עשרה שיושבין (תשמ"ב – סה"מ מלוטס ח"ד ע' שז), בדיוק הל' "תפלת רבים אינה נמאסת", אף של רבים נופל אף בפחות מעשרה. ועיי"ש בענין חילוקי הדרגות דרבים, ושהשלימות דרבים היא בעשרה. וראה עד"ז בדה"פ פדה בשלום (תשל"ה), לענין "כי ברבים היו עמדי", דקאי על תפלה בציבור].

2 ועיי"ש בריטב"א (יח, א ד"ה תנאי), ולדבריו לק"מ. וראה בשאלות והעמק שאלה – ציין בהגהות מהרש"ם לשם.

³ וראה לקו"ש (ח"ה ע' 104 הע' 9. שם ע' 113 הע' 77). ועיי"ע לקו"ש (ח"ה ע' 6 ואילך ובכ"מ).

והן אמנם בכ"מ מצאנו ראינו שדנו באו"א אם שייך דין מי שיצא מוציא בד"ז (ראה א"א מבוטשאטש מהדו"ת סק"י. וראה שו"ת מנחת שלמה ח"ב סניו. הליכות שלמה תפלה פכ"א סק"ה. ובגוף הסברא שאין היוצא בגדר מחוייב כיון שיכול להפסיק מנסיעתו, וע"ד לא ליתנהי ולא לברוך – לכאוי ילה"ע ממש"כ בתבו"ש שמ"ח ס"א סקנ"ט שאפשר להוציא בברכת ציצית גם למי שכבר לבש ציצית אף שיכול לפושטו. וראה גם שו"ת אבניז חו"מ סכ"ו ד"ה ומש"כ. וראה שמעתא עמיקתא גל' סט מש"כ לחלק). וממוצא דברייהם אתה למד לכאורה, שעד כאן לא הסתפקו כ"א ביצא כבר, אבל לא עלה אצלם לבית הספק שא"פ להוציא אחרים בכלל, ולדידהו מעיקרא לא קיימא הך מילתא לשאלה.

אמנם, יתכן שכוונתם רק בנוגע להוציא מי שאינו בקי, וכדלקמן בארוכה (וכדמוכח ממש"כ בא"א (שם) בפשיטות, שבתפלה יכול להוציא, ועפ"ז כ' מש"כ בנוגע לתפלת הדרך – אף דבתפלה קייל"ן שרק באינו בקי יכול להוציא. ובכ"מ מס' המלקטים האחרונים נגרו אחרו סתימת ד' הא"א, ולא חלי ולא מרגיש שלא רק שאין מזה כל סרך ראי', כ"א אדרבה).

אינו בקי יוצא י"ח תפה"ד בשמינה

ועדיין טעון בירור אחר בירור בשרשם של דברים, וכמה פרטים בדבר:

א. שבתפלה אינו מוציא אלא מי שאינו בקי (ר"ה לג. ב. רמב"ם תפלה פ"ח ה"ט), לפי שהתפלה בקשת רחמים היא וצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע (ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג. שו"ת הרשב"א ח"א סקכ"ו. שו"ע אדה"ז סני"ט ס"ד).

ב. וגם באינו בקי – צ"ל בעשרה דוקא (שו"ע אדה"ז סקכ"ד ס"א וס"ו), לפי שאינו נכון לבקש רחמים ע"י שליח אא"כ הוא ש"צ (שו"ע -ודאדה"ז – סתקצ"ד. ועיי"ש ברמ"א²²).

דין יציאת י"ח תפילה וברכה בשמינה

ג. ואפי' בברכות, שיכול להוציא גם את הבקי -אין היחיד מוציא את היחיד אלא בברכות הנהנין וברכות המצוות וכיו"ב, ולא בברכת שבח והודאה, שבהן צ"ל ט' השומעים ועונים אמן (סני"ט שם).

אם תפה"ד בגדר תפלה או בגדר ברכה. ונפק"מ בזה

והשתא ניחוי אנו בנוגע לתפלת הדרך, שבודאי אינו בגדר ברכת הנהנין או ברכת המצוות²³. וגם לא מסתבר שיהא בגדר ברכת השבח וכיו"ב.

וצ"ב במהות תפלת הדרך, שבכמה אופנים ה"ה דומה לתפלה, ובכמה דרכים דומה לברכה.

ונפק"מ במקום ספק, שהרי ספק ברכות להקל, משא"כ בתפלה (ראה לעניינו שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סני"ט).

גדר תפילת הדרך

ד. ובהשקפה ראשונה, לכאורה נראה פשוט שהיא בגדר תפלה ממש, ושמה יקבנה – תפלת הדרך. וגם אינה פותחת בברוך כ"א בנוסח יה"ר, בסגנון של תפלה. [וראה עוד להלן מדברי התוס' והטור בזה].

תפה"ד בגדר תפילת בקשת רחמים

ואף שדומה לברכה, בכך שאינה נאמרת "תמידים כסדרם" כבשאר תפילות, ורק בקשר למצב מסויים (בעת נסיעה) – ה"ז לפי שענינה אינה בגדר תפלה שבכל

²² וצע"ק בלקו"ש (חכ"ד ע' 95 ה"ע 6), שלא ציין כרגיל בכגון דא לד' אדה"ז שבפנים. וכל הביאור שם (בפנים השיחה) – הוא באו"א.

²³ ומה שבא"א (שם) מדמה לה לברכות הנהנין – היינו לענין אחר, דל"ש לומר גדר ערבות, שכמו שבברכות הנהנין אמרינן דלא ליתנהי ולא ליברוך, ה"נ בתפלת הדרך שלא יסע ולא יברך.

יום, כ"א בגדר "בקשת רחמים", וה"ז בדומה לשאר תפלות שמצינו בגמ', כגון הנכנס לביהמ"ד, הנכנס לכרך, למרחץ, להקזיז דם, ההולך למוד גרנו, וכיו"ב. ואכן מטבע תפלה דכהנ"ל שפותחים בנוסח יה"ר כבתפלת הדרך.

(ומ"מ, שאני תפלת הדרך שחותם בה בברוך¹², משא"כ בהנ"ל. אלא שגם בברכות שבתפלת העמידה חותם בברוך. ויתירה מזו, שנוסח חתימת תפלת הדרך כחתימת ברכת שומע תפלה שבתפלת העמידה. וראה לקמן מדברי הר"ן, שמקומה בשומע תפילה.)

תפלה בגדר תפלה בעת צרה

ה. ואולי יש לומר בסגנון אחר קצת, שגדר תפלת הדרך הוא מדין תפלה בעת צרה¹³, שכל הדרכים בחזקת סכנה¹⁴.

ו. ויש מקום לומר באו"א, שהוא ע"ד דין הזכרת מעין המאורע בתפלה, שבכל יום ויום צריך ליתן לו מעין ברכותיו, והרי הזכרת יעלה ויבא היא ג"כ בסגנון של בקשה. וה"נ כשנוסע צריך להתפלל על המאורע. אלא שתיקונו כתפלה בפני עצמה, כיון שהמאורע אינו בשעת התפילה עצמה

תפלה בגדר הזכרת מאורע בתפלה

ז. ועו"ל בכ"ז באו"א, שיש שני גדרים בתפלה¹⁵, גדר נטילת רשות וגדר תפלה – ראה במילואים (א).

ח. ונחזור לעניננו, שלאחרי כל אריכות השקו"ט וכו' – אין הענין יוצא מידי פשוטו, שבפשוטו יסוד וגדר תפלת הדרך הוא מדין תפלה ובקשת רחמים, והוה כל תוכן מטבע ונוסח התפלה של תפלת הדרך – להתפלל ולבקש צרכיו. (ואף שגם בברכת התורה והמעביר שינה יש בהם בקשת צרכיו, ומ"מ מוציא אחרים, גם הבקי (ראה שו"ע אדה"ז סנ"ט שם. ולענין ברכה"ת, ראה לקמן סי"א) – מ"מ עיקרם ברכה). וכאשר מצינו שדיני תפלת הדרך הובאו בשו"ע¹⁶ בדיני תפלה דייקא (וכ"מ קצת בפני" ריש ברכות כט, ב – ד"ה א"ל אליהו. שם ל, א – ד"ה בגמ').

תפלה בגדר תפילת בקשת רחמים

ויש לחזק הדברים ממש"כ התוס' (פסחים קד, ב – ד"ה כל) במה שבתפלת הדרך אינו פותח בברוך "לפי שאינן ברכות אלא שבח ותפלה בעלמא"¹⁷. ובלשון השור (והוא תמוס' הרא"ש ברכות מו, א. פסחים שם): שאינה אלא תפלה בעלמא שמתפלל להקב"ה שיוליכנו לשלום ואינה לא ברכת הנהנין ולא כברכה שתיקנו ע"ש המאורע אלא בקשת רחמים. ומבואר כנ"ל, שאי"ז בגדר ברכה כלל (אף שנק' לפעמים בשם ברכה – ראה לשון אדה"ז שם (ס"ד וס"ח)). וכ"פ אדה"ז (בשו"ע ס"ז)¹⁸.

ראיות על הביאור האמור

¹² ואכן, בשור (או"ח סי' קי) כתב מפני שיש בה אריכות דברים חותמין בה בברוך.

¹³ ולהעיר ממש"כ בשו"ת לבו"מ (מהדורת יו"ד סל"ה) לענין תפלת הדרך לנשים.

¹⁴ ומריש הו"א שעפ"ז אי"ש מה שלא הביא הרמב"ם כל עיקר דין תפלת הדרך (ראה באו"א במילואים (א)) – כיון שאין בזה כל חידוש, וה"ה בכלל מש"כ (הל' ברכות ספ"ז): כללו של דבר לעולם יצק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים.

אלא שעצ"ע שלא הביא לנוסח הברכה, שיש בה משום חידוש.

אלא שי"א שכללה עם תפלת היוצא מהכרך (שם פ"ה י"ח) – ראה ב"י (סק"י).

ולהעיר לעניננו, שבפיה"מ (ברכות פ"ט מ"ד) כ' בתפלת הנכנס לכרך, שאינה תפלה בכוונה למזרח ולא ברכה אבל היא בקשה. והן הן הדברים.

¹⁵ וראה במהרש"א מה שהג"י בלשון התוס'. אבל ראה בחי' חת"ס ועוד שהשיגו עליו.

¹⁶ ומש"כ אדה"ז (שם ס"ה) לדמות לכל הברכות שבנמלך מברך עוד הפעם – היינו כיון שאינה מטבע קבוע כבתפלה, ומתפלל אותה רק ביוצא לדרך, וממילא לגבי הא מילתא מדמינן לה

וגם לפי מה שכתב בתר"י (ריש ברכות) (והובא בב"י (שם) לפרש באו"א במה שאינה פותחת בברוך — מוכח שבגדר תפלה היא, שהרי כתבו שבמקומה בתפלת י"ח ה"ה סמוכה לחברתה, ומינה — שמקומה בעצם היא בתפלת העמידה (וראה זח"א קכא, א).

ויש להביא ראיה לד"ז ממש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ה סי' בקעו) שע"י תפלת הדרך פ"א ביום נפטר מחיוב תפלה דאורייתא בכל יום לדעת הרמב"ם^{כט}. ומכיון שכן, הרי יש סברא לומר שמדין בקשת רחמים אינו יכול לצאת ע"י אחר, כיון שצריך לבקש רחמים על עצמו. (וראיתי שכ"כ למעשה בהליכות חיים סדר היום (דיני תפלה"ד ס"ד)).

ואל תשיבני שד"ז הוא רק בתפלת העמידה^ל — חדא דמסברא אי אפשר לחלק ביניהם, דסוף סוף ה"ה בגדר בקשת רחמים. ועוד שכבר נתבאר שכל עיקר תפלת הדרך לכמה דעות הוא מדין תפלת העמידה.

זאת ועוד אחרת, שמצינו בשו"ת משיב דבר (ח"א סמ"ז. בהערות לשו"ע סק"ח סי"א) שגם בברכת כהנים אינו מוציא יד"ח, דשם תפלה עלה^{כז}. ואמרו רבנן בכפיל"א — בספרו מרומי שדה (מגילה כד, א)^{כב}.

וכ"מ מהעובדא בגמ' (ברכות ל, א) שהתפללו תפלת הדרך ר"ח ור"ש כאו"א לעצמו, ואת"ל שאפשר להוציא — הרי יש בזה משום ברוב עם, וכבקיודש והבדלה עכ"פ^{כג}. (אלא שיש"ל שלא עשו כן מטעם אחר, שאין להוציא כ"א

טעם שאין יוצאים י"ח תפלה במשמיעה משום שהיא בקשת רחמים
אין לחלק בין תפלה ובין תפלת העמידה
ראיות לסברא הנ"ל

לגדרי ברכה, שבנמלך מתפלל עוד הפעם, כלי אדה"ז "לחזור ולהתפלל".

ולהעיר שבהנפסק בשו"ע (שם ס"ו) ובשו"ע אדה"ז (שם) שטוב להסמיכה לברכה, שלכאורה בהא תליא מילתא, אם היא בגדר ברכה — הנה בסידור אדה"ז לא הובא. וראה סה"ש (תש"א ע' 148).

כט וצע"ק במאירי (ברכות מו, א): שאותן הברכות אינן ברכות קבועות אלא שנתקנו להרגיל את האדם לשבח הבורא. וכייל בהדה תפלת הדרך. ויל"פ שכוונתו שאינה בגדר ברכה.

ועד"ז בתוס' רבינו יהודה (ברכות שם): שאינם אלא שבח והודאה ולא לברכה נתקנו. ועייג"כ ברשב"א (ברכות יא, א).

אבל בשו"ע אדה"ז (ס"ו ס"ו) משמע שרק באם כולה לשון הודאה א"צ לפתוח בברוך. ועיי"ש (ס"ו).

ל ובסגנון אחר, דמאי שנא משאר תפלות שיש שהש"צ מוציא הרבים יד"ח, כמו תפלת אבינו מלכנו וכיו"ב, ואפי' בוודי ביוה"כ. וי"ל בפשיטות. ואכ"מ.

לא אולם, יש שכתבו בזה לפרש מטעם אחר, ויש החולקים על גוף הענין. ואכ"מ.

לב ולא עוד אלא שלדעת הרמב"ם בשו"ת פאה"ד (סס"א) גם בברכות ק"ש אינו מוציא יד"ח מי שאינו בקי. וראה גם בשו"ת המבי"ט (סק"פ). ונהי דלא קיילין הכי (רמ"א — ואדה"ז — סנ"ש שם) — ה"ט משום שלא אמרו שאינו מוציא רק בברכות דתפילה דרחמי נינהו, משא"כ בברכות ק"ש וכיו"ב (ב"י סנ"ש שם ד"ה כתב א"א). אבל בכל שאר תפלה שהיא בגדר בקשת רחמים הדר דינא שאי אפשר להוציא כ"א מי שאינו בקי.

ולהעיר מלשון דרשה לר"ה להראב"ד (ע' מא): לא אמרו אדם מוציא חבירו אלא בענין הודאות כגון ברכות המצוות, אבל דבר של בקשה כל מי שהוא בקי צריך לבקש על עצמו ואין חבירו מוציאו. ומבואר שבכל בקשה קאי. (אלא שבראב"ד שם ס"ל להשיטה שע"י ש"צ יוצא גם הבקי).

לג ראה הפרטים בשו"ע אדה"ז (סרי"ג ס"ו ואילך).

בעשרה, כדלקמן סי"א). וכן בט"ז (הנ"ל) מבואר שכצ"ל אופן האמירה, שאומר אותה עם אחרים.

ט. והנה, בשו"ת קנין תורה (ח"ב סק"ט ס"ב) ר"ל להקל בזה, שדין תפלת הדרך כברכות של מוסף ר"ה ודיוהכ"פ של שנת היובל, שמוציא גם הבקי, כיון שאינן שגורות בפי ההמון^{לז}.

ודבריו צע"ג, שהרי בטעמא דמילתא שמוציא הבקי במוסף דר"ה ויוהכ"פ, כתב הרמב"ם (תפלה פ"ח ה"י) מפני שהם ברכות ארוכות ואין רוב היודעים אותם יכולים לכוון דעתם. ועד"ז בשו"ע אדה"ז (סתקצ"א ס"ב). וכ"ז ל"ש בעניננו. ועאכו"כ לפירוש הראשונים (הובא בהגמ"י שם בשם התוס'. וכו"ה במאירי ר"ה לה, א. ועוד) שבר"ה ויוהכ"פ אומרים בקול ומשבשים זה את זה. וגם לפירש"י (ר"ה שם – ר"ה דאוושי): שהרי כאן תשע וארוכות ומטעות – היינו שגם הבקי יכול לטעות. ומנין לנו לומר כן בעניננו.

ועכצ"ל שאינו כן, שהרי אם כדבריו, מדוע לא מצינו שיתקנו כן גם בשחרית דר"ה ויוהכ"פ ובשאר תפלת המועדים (שהרי בתפלה הבאה לפרקים צריך לסדר תפלתו מהאי טעמא)^{לח}.

י. ואני כשלעצמי, לולא דמסתפינא מחבראי, אמינא מילתא חדתא, ליישב הנהוגים הווציא בתפלת הדרך גם לבקיאם, מטעם אחר, שכמו שבתפילת ערבית יכול להוציא הבקי לפי שהיא רשות (ראה שו"ע אדה"ז ס"ס"ח ס"ח) – הה"נ בתפלת הדרך, שאף שהיא בקשת רחמים אינה תפלת חובה ממש, וכדמוכח ממה שאמרו בגמ' שם ל' "המלך בקונך".

אלא שכ"ז איננו שוה לי, שלא מצינו בשום מקום שהיא בגדר רשות. ואדרבה – ל' הגמ' שם "צריך להתפלל"^{לי} (אף שבכ"מ ל' "צריך" קאי על מילתא דחסידותא). ואמנם, בכ"מ הביאו שהעולם נהגו להקל בתפלה זו. ולהעיר מל' תומר דבורה (פ"ט): זר"ז ונשכר להתפלל תפלת הדרך ולאחוז בתורה.

ואולי יש לומר ע"ד הנ"ל ובאו"א קצת, שמצינו במי ששכח להזכיר מעין המאורע שיכול אף הבקי לצאת מהש"צ, כיון שהתפלל כבר (שו"ע אדה"ז סוסי' סכד). ולפי"ז י"ל דה"ה הכא, כיון שהתפלל כבר עיקר התפלה – תפלת י"ח. ועיי"ע בט"ז (שם סק"ה) שכ' בזה"ל: דלא חייבו רבנן וכו' את הבקי שלא יסמוך על הש"צ אלא ככל התפלה, אבל בשביל דבר א' בלבד יוכל לסמוך על הש"צ. וראה בפמ"ג (מ"ז שם) בנוגע לברכה שלימה (והוא מדברי התוס' (ברכות כט, ב ד"ה טעה)). וראה ביא"פ ולבו"ש (שם).

אלא שבלשון אדה"ז שם משמע שעיקר הדיוק בזה שהתפלל כל הברכות אלא שחסר אצלו בהזכרת מעין המאורע, משא"כ בדילג ברכה ממש (וראה בחקרי

יש שכתבו טעם שיכול לצאת י"ח תפלה"ד בשמיעה, משום שאינה שגורה בפי ההמון

השגה על טעם הנ"ל

טעם חדש ליישב הנהוגים לצאת י"ח תפלה"ד בשמיעה, משום שהיא רשות

השגה על טעם הנ"ל

אולי י"ל שיכול לצאת י"ח תפלה"ד בשמיעה משום שכבר התפלל

^{לז} וראה ג"כ בשו"ת בית אבי (ח"ה ס"ה) – באו"א.

^{לה} גם מש"כ שם בשו"ת הנ"ל מדברי הר"ן (ר"ה יא, ב) בשם הירושלמי, בטעם שאין להוציא מי שאינו בקי כיון שצריך לבקש רחמים על עצמו, וכתב שלא מצא דבר זה בירושלמי, והביא שם דברי הירושלמי לענין חובת נשים בתפלה – הנה לשון הירושלמי הועתק בר"ן, ונמצא לפנינו (ברכות פ"א ה"ג) בלשון הזה ממש. וכפה"נ לא עיין בר"ן בפנים ולא בירושלמי, וראה רק מה שהעתיק התויו"ש (סוף ר"ה) בשמו.

^{לו} וראה סמיכות חכמים (ברכות כט, ב) מש"כ להוכיח מלשון הגמ', שתפלה"ד היא בגדר חובה ולא ממדת חסידות בלבד. וראה ג"כ ארץ חמדה (רייבמן) (אזהרות ס"ב) שהעובר ע"ז ואינו אומרה נקרא עבריין וכמלול במצוה מד"ס.

הלכות המצויין במהדו"ח). ואף שעדיין מקום לקיים הדברים קצת – ראה במילואים (ב) – מ"מ, בנוגע למעשה, כיון שהדברים מחודשים, מסתפינא להורות כן למעשה, ומהיות טוב, ודאי עדיף שכאו"א יבקש רחמים ע"ע ולא ע"י שלוחו.

ובפרט, שבנוגע למעשה אי"ז נוגע כ"כ בד"כ, שבבקי בקל יכול לברך בעצמו. ובאינו יודע נוסח תפלת הדרך בע"פ – פשוט שאפשר לצאת ע"י אחר, שה"ז בגדר אינו בקי. וכ"ה בב"ח (סקכ"ד) שפירש "אינו בקי" – שאינו יודע להתפלל מבחוץ כשאינו סידור בידו.

יא. ועדיין צריכים אנו למודעי, שהרי גם באינו בקי לכאורה צריך עשרה, כנ"ל, שאין שליחות ליחיד (שו"ת הרשב"א הנ"ל).

והנה, מסברא מקום לחלק, דהיינו רק בתפלת העמידה שלא נתקנה אלא בלחש (ראה טור או"ח סתקצ"ד) משא"כ בענינו. אמנם, מצינו להדיא ברמ"א (סני"ט שם) שפסק כן גם בנוגע לברכות ק"ש.

ועדיין י"ל ולחלק דשאני ברכות ק"ש ששייך בזה גדר עשרה, כיון שתיקנו לפרוס על שמע, משא"כ תפלת הדרך שמעולם לא נתקנה בעשרה. (ולהעיר ממשמעות לשון הלבוש (ס"ו ס"ד) "שכ"מ שנתקן בציבור שהש"צ יכול להוציא לא נתקן אלא בעשרה". ויל"ד. ולהעיר שבפמ"ג (ס"ו בא"א סק"ח) פירש בדברי הלבוש דמיירי רק בבקי. וכ"ה במחה"ש (סני"ט סק"ה). אבל בשו"ע אדה"ז כאן (סני"ט) ל"מ כן. וכ"מ מדברי הלבוש (כאן). וראה במשנ"ב (כאן בבה"ל ד"ה בפחות).)

אלא שבשו"ע אדה"ז (שם) מוכחא מילתא שגם בברה"מ שייכא הא מילתא שלא להוציא כ"א בעשרה (ולא הקלו כ"א מפני שהיא ברה"ג. ובדוחק י"ל שגם בברה"מ שייך גדר עשרה בזימון בשם). ואפי' בברכות השחר^{לו}.

וצע"ק בלשון אדה"ז שבברכת הנהנין וברכת המצוות ו"כיו"ב משאר כל הברכות א"צ עשרה, דמאי שיר – שהרי ברכות השבח והודאה מפורש בהמשך הסעיף שצריך עשרה. והנה בשביל החיים (להגרא"ח ע"ה נאה) לדה"ח (ס"ד ס"ה) העיר מדברי אדה"ז כאן בקשר לברכת התורה, שאינו יוצא כ"א בעשרה. ואישתמיטתי שגם בשו"ע אדה"ז (בסמ"ז סוס"ז) כ"כ לצאת יד"ח ברכת התורה מאחר. (וכפה"ג זהו טעמו של בעל נתיב החיים שלא העיר כנ"ל). וכ"ה במג"א (רס"י תצד). ועי"ע בתהל"ד (ס"ו סק"ג). וראה עוד במילואים (ג) בגדר ברכת התורה.

יציאה ידי חובת ברכת נטילת ידים ואלקי נשמה בשמיעה

יב. ומה שצ"ע בזה, הוא מש"כ באג"ק (ח"ג ע' ד) בניעור כל הלילה, שאפשר לשמוע ברכת נט"י ואלקי נשמה ממי שישן. ואף שברכת אלקי נשמה אינה על מנהגו של עולם (לפום סברא זו שאינו מברך בניעור כל הלילה) – מ"מ אינה בכלל ברכת הנהנין, ובכלל ברכת ההודאה היא (אדה"ז בשו"ע ס"ו ס"ז). והיאך אפשר להוציא שלא בעשרה. ולכאורה קושיא אלימתא היא. ועייג"כ בקצוה"ש (ס"ה בבדה"ש סק"ט). וכבר נתקשו רבים בזה.

ולכאורה י"ל, שמש"כ אדה"ז בשו"ע שאלקי נשמה היא ברכת ההודאה, היינו לשיטתו בשו"ע (ס"ה ס"ז) שמברך אלקי נשמה גם בניעור כל הלילה, אבל לפי מסקנתו מש"כ בסידורו שאינו מברך בניעור כל הלילה (ראה שעה"כ פ"א סק"י).

^{לו} ושור"ר מש"כ לבאר בשו"ת אג"מ (ח"ט או"ח ס"ד סק"ז), שד"ז שייך בכ"ד השייך לתפלה, וברכות ק"ש דינם כתפלה לענין הזמן, וברכה"ש נחשב מסדרי התפלה. וצ"ב.

אין לסמוך על ההלכה האמורה למעשה, ועדיף שלא לצאת י"ח תפה"ד בשמיעה

אינו בקי בנוסח תפה"ד בע"פ יוצא י"ח תפה"ד בשמיעה

אם בתפה"ד צריך עשרה ע"מ לצאת י"ח בשמיעה

בתפילה וברכות ק"ש צריך עשרה ע"מ לצאת י"ח בשמיעה ויש לחלק ביניהם ובין תפה"ד

בבה"מ וברכות השחר שייך הדין שצריך עשרה ע"מ לצאת י"ח בשמיעה

בברכות הנהנין וברכות המצוות אי"צ עשרה ע"מ לצאת י"ח בשמיעה וצ"ע בדברי אדה"ז

אלקי נשמה בגדר ברכת הודאה

אלקי נשמה בגדר ברכה על הנשמה

ובפסקי הסי' – גם בדעת אדה"ז בשו"ע, אינה בגדר ברכת הודאה ושבח על מנהגו של עולם, כ"א ברכה על עצם החזרת הנשמה וקימה משנתו (ראה קצוה"ש ס"ה סק"ח). ועצ"ע.

ויש מי שכתב שלדעת אדה"ז (בסרי"ג ס"ו במוסגר) שבשומע כעונה "פיו כפיהם" – יכול להוציא גם היחיד.

וצע"ג לחדש כן ללא מקור. ועוד, שהרי י"ל שהרי הא גופא קמ"ל כאן שאין גדר שומע כעונה בברכות ההודאה, כ"א ע"י הציבור דייקא. (וגם להני"ל שבתפלה לא הופקע גדר שומע כעונה, ועדיין חל ע"ז שם חפצא דתפלה – סו"ס מצד הטעם דבקשת רחמים תיקנו שלא יהא באופן דשומע כעונה. והה"נ בברכת השבח וההודאה). ולפי פשוטו יראה, שבדלית ברירה סמכו על השיטה שגם בברכות השבח יחיד מוציא, וכמ"ש במג"א (סק"ה).

ואולי יש לומר בזה, ובהקדם כללות ההסברה בד"ז גופא. ונראים הדברים, שבברכה שמברך על הנאתו או על מעשה מצוה, וכיו"ב בכל ברכה שמברך על מאורע מסויים, אע"פ שבפועל יש בה גם משום שבח, יכול לצאת ע"י אחר. אבל בברכת השבח שתיקנו על מנהגו של עולם (ולא על גוף הנאתו, או על מעשה המצוה), אינו יוצא כ"א בעשרה, שכך תיקנו לשבח ולהודות בפיו דייקא, או ע"י ש"צ. ויומתק מאד לשון אדה"ז שם בשו"ע, עיי"ש היטב. ומובן היטב, מה שהביא דוגמא דוקא מברכות השחר (דקיל"ן שמברכים על מנהגו של עולם), וברכות ק"ש.

ולפ"ז רווחא שמעתתא מה שבברכת התורה יכול לצאת ע"י אחר ביחיד, כיון שהברכה היא על מעשה מסויים או מצוה מסויימת, אף שיש בה שבח והודאה^{ל"ב}.

ואי"ש מה שבברכת אלקי נשמה יכול לצאת ע"י אחר, דהרי אנן קיימינן השתא לפום הך סברא שאינו מברך על מנהגו של עולם, ואי"כ בכל כיו"ב שמברך על הנאתו, גם כשהיא ברכת השבח וההודאה, יכול לשמוע מאחר.

(ואף ש"א שמברכים על מנהגו של עולם – אה"נ, אבל הכא קיימינן ברוצה לצאת ולהסתלק מחשש ברכה לבטלה, ואי"כ פשוט שעדיף טפי לשמוע מאחר. ולהעיר שבאג"ק (שם) כתב "שאפשר לשמוע", ויל"פ כוונתו כנ"ל, שמחד גיסא יכול לשמוע ע"י אחר, שלא להיכנס בחשש ברכה לבטלה, אבל לאידך, הפסיד בזה להאומרים שמברכים על מנהגו של ע.)

יש שכתב
שאי"צ עשרה
ע"מ לצאת י"ח
בשמייעה

השגות על
הסברא הנ"ל

בכל ברכה על
דבר המסויס
אי"צ עשרה
ע"מ לצאת י"ח
בשמייעה

בברכת התורה
אי"צ עשרה
ע"מ לצאת י"ח
בשמייעה

באלקי נשמה
אי"צ עשרה
ע"מ לצאת י"ח
בשמייעה

^{ל"ב} ואף שבברכת התורה י"א שדינו כברכות השחר, שמברך אע"פ שלא נתחייב, ואדרבה כן עיקר, עיי"ש בשו"ע אדה"ז (סמ"ז) – הרי לדעה הנ"ל בניעור כל הלילה, בלא"ה אומרה בעצמו, ומה ששומע מאחר הוא רק לצאת להשיטה שאינו יכול לברך בניעור כל הלילה. אבל עצ"ע, שהרי ברוצה לצאת ידי ספק, היאך ישמע מאחר, הרי לדעה הנ"ל שדינה כברכות השחר (וכן עיקר). לא יצא יד"ח.

ומחוורתא, שגם לדעה הנ"ל, אין גדרה שמברך על מנהגו של עולם, אלא שתיקנוה רק פ"א ביום כברכות השחר, אבל גוף ועצם הברכה הוא על לימוד התורה שילמוד במשך היום.

ובסגנון אחר, שברכות השחר תיקנו על מה "שהבריות נהנין בכל יום" (שו"ע אדה"ז רס"ו מו), וגם כשהוא אינו נהנה במשך היום, מברכים שהקב"ה ברא צרכי עולם ואחרים נהנין (שם ס"ז), אבל בברכת התורה הברכה היא ע"ז שילמוד בפועל ממש במשך היום.

ואי"ז סותר להמבואר בלקו"ש (ח"ד ע' 154).

וילע"ע.

ואם כנים הדברים, הרי שבתפלת הדרך, ועד"ז בברכת רעם וברק, וכיו"ב בשאר ברכות יכול לצאת ע"י אחר גם בפחות מעשרה. ועצ"ע בכ"ז ל"ט.

בתפ"ד
ובברכות רעם
וברק אי"צ
עשרה ע"מ
לצאת י"ח
בשמיעה

התנאים ליציאת ידי חובת ברכה בשמיעה

יג. התנאים לצאת יד"ח ברכה – שו"ע אדה"ז (סרי"ג ס"ד). ועיי"ש (סרי"ד) בנוגע לתיבות המעכבים. ואכ"מ, ודבר פלא ראיתי בכה"ח (שם סק"ג) ע"ד הסוד שצריך לשמוע כל התיבות. וצ"ע.

התנאים לצאת
י"ח בשמיעה

יציאה ידי חובת ברכה בשמיעה ברמקול

יד. כבר האריכו בפוסקים בשלילת הענין לצאת ע"י רמקול. ועלתה לנו ארוכה בזה במק"א (מקוחות ועיונים להלכה זימית אות תרמב. שם אות תרנא). וש"נ. ואכ"מ.

אין יוצאים י"ח
בשמיעה
ברמקול

ד

תפילה בכניסה לבית הכנסת

דין הכניסה בשני פתחים

א. ברכות (ח, א). שו"ע (אור"ח סי' צ ס"כ). אדה"ז (שם סי"ט). וכבר העירו ע"ד לשון אדה"ז שם, שתחילה (אחר שהביא ג' הפירושים) הביא דברי המחבר שנכון לחוש לכל הפירושים, ואח"כ הוסיף כענין נוסף, ובפ"ע, הפירוש שבירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) להיכנס לפנים מב' דלתות.

כניסה בשני
פתחים

(ובפשטות ה"ט, לפי שאי"ז פירוש מאחז"ל (שבבבלי) "שיעור שני פתחים", ואדרבה – מ"ל הבבלי מוכח דלא ס"ל שצ"ל שני פתחים ממש. ורצונו בזה, שהו"ע אחר, לצאת דעת הירושלמי. ולפ"ז י"ל שבאמת א"צ לחוש לזה מדינא. אלא שמ"מ נהגו כן. וראה בפמ"ג (א"א סק"ה). מאמ"ר (שם). ועוד).

טעמי דין הכניסה בשני פתחים

ב. והנה בטעם שצריך שני דלתות, לפירוש הירושלמי, הוא מילפותא דקרא, שנא' לשקוד על דלתותי. ומשמע קצת שה"ז מגוה"כ.

כניסה בשני
פתחים משום
גזיה"כ

אבל במדרש (בר"ג ז, ב): הוי מתכוון להיכנס דלת לפנים מדלת וכו' שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר. ומבואר שהוא מדין שכר פסיעות. וצ"ב מהי השייכות לב' דלתות דוקא. וי"ל.

כניסה בשני
פתחים משום
שכר פסיעות

ל"ט והעירני ח"א, בכללות הענין להוציא יד"ח תפ"ד בשמיעה (הן מצד שהוא בקשת רחמים והן שצ"ל בעשרה) שכיון שיש מהמון עם המזלזלים בזה, מקום ליישב המנהג עפ"ד הט"ז (רסי ריג) והובא בשו"ע אדה"ז (שם סוף ס"ב), להוציא יד"ח אחרים בברכה אחרונה בכגון דא, אף שמדינא דגמ' אינו מוציא.

אבל יש לחלק טובא, דהתם בדיעבד יוצא, כמש"כ הרשב"א, והובא שם. ובמקום שמזלזלים בזה ה"ז כדיעבד. וק"ל.

(וראה בארוכה בגדר שכר פסיעות במה שכתבנו במ"מ וציונים להלכה יומית את שצא [במהדורה זו: פרשת וארא ס"ז]).

וראה בכלי חמדה (לניאדו) (פ' תבוא דרוש א) שלא ישב על הפתח שה"ז מושב ליצים וכו', ומ"מ למצוה מן המובחר יכנס כדלת לפניו מדלת משום שכר פסיעות, ועיי"ש מה שפי' בשכר פסיעות שבכאן באו"א.

ובב"ח על אתר, שהוא ע"ד אולם שלפני ההיכל. ועיי"ש, שמרמו שאין מתפללים לאמצעים (פרוזדור) רק להקב"ה בעצמו (טרקלין).

ועפ"ז, כ' במג"א (סקל"ה), הביאו אדה"ז (שם), שנהגו לעשות אכסדרה לפני ביהכ"נ. ובמשנ"ב (סק"כ) שטוב להדר שלא להתפלל בעזרה. (וי"ל כנ"ל, שאי"ז בגדר "נכון לחוש", ורק "טוב להדר", כיון דלא קיילין כפירוש הירושלמי).

אבל ראה במקו"ח שאכן כן בנויים רוב ביהכ"נ שבמדינות פולין פיהם ומעררין, אבל במדינות אשכנז י"ל שפתח החצר מצטרף, ודלא כמשמעות הב"ח. ועיי"ש עוד מה שצייין להנ' ע"ד הדרוש בכ"מ.

והנה, בנתיבות עולם למהר"ל (נתיב העבודה פ"ה) פי' בענין שני פתחים, פתח בשביל סילוק מעוה"ז, ופתח נוסף ליחוד באלקות. אבל אינו מפורש שם איזה פירוש נוקט בגדר שני פתחים. (וכעיי"ז ממש בשם הר"ב מפשיסחא – ראה שפת אמת (וירא יח, א (תרס"ה)) ובכ"מ. וראה שם משמואל (בא תרע"ג) עה"פ וכל ערל וגו')².

והמובא בזהר (ויקרא ח, ב) (הובא גם במקו"ח (שם)) – מעון ומכון, חסד ופחד (גבורה), ב' כתרין – אינו שייך לכאן, כיון שמפרש שם להדיא שהכוונה לשיעור שני פתחים, וכבגמ'.

וראה שפי"א (ליקוטים פרשת תבוא), שיתכן שבאמת כך הי' מנהגם לעשות שתי דלתות, שממילא מוכרחים לשהות שיעור שני פתחים. וראה שו"ת חת"ס (או"ח סכ"ז).

דין התפילה במקום המעבר

א. בנוגע לעבור כנגד המתפלל – שקו"ט בכ"מ במתפלל במקום שהוא דרך לרבים, ואף שיש המצדדים להקל בכמה אופנים דליכא איסור לעבור, מ"מ לכתחילה להעמיד עצמו במקום מעבר רבים לכו"ע לא נכון – ראה א"א מבושאשטש (מהדו"ת סק"ב ס"ד). שו"ת חינוך דחיי (סל"ט). דע"ת למהרש"ם (סק"ב ס"ד). וראה ס' ארח דוד (הר"ד בהר"ן) (הל' תפילה סס"א). ועוד.

ואכן הזהירו ע"ז בכ"מ שלא לעמוד להתפלל במקום שעוברים ושבים משום לפני עיוור – ראה שו"ת מעט מים (ס"א). ועוד.

ולהוסיף, ע"פ דין השו"ע (ודאדה"ז) (או"ח סצ"ח ס"ב) שאין להתפלל במקום או בשעה שמבטלת כוונתו. ואף דהאידינא אין נזהרים בזה, עיי"ש – ראה בפמ"ג (א"א סק"ג) (הובא במשנ"ב (סק"ז)) דמה דאפשר לעשות עושין. וי"ל דלא גרע

כניסה בשני פתחים משום אולם שלפני היכל

כניסה בשני פתחים משום סילוק מעוה"ז ויחוד באלקות

כניסה בשיעור שני פתחים משום מעון ומכון

מנהגם לעשות שתי דלתות

אם מותר לעבור כנגד המתפלל בדרך הרבים

איסור תפילה במקום המעבר משום לפני עיוור

איסור תפילה במקום המעבר משום ביטול הכוונה

² ובדא"ח נתבאר הענין (בכ"מ) ע"ד החסידות: פתח החיצון (מזוזות – נצח והוד, ומשקוף – תפארת) להחיות העולמות, יראה תתאה, והפנימי (מזוזות – חסד וגבורה, ומשקוף – בינה) הוא למעלה מגדר עלמין, יראה עילאה, ובעבודה – אתכפיא ואתהפכא. ובסגנון אחר – הודאה דמודה אני, והודאה דהודו להוי'.

מהמתפלל במקום שיש דבר החוצץ בינו לקיר, שמ"מ יעשה באופן שלא תתבטל כוונתו (ראה בט"ז או"ח סי' צ סק"ה. אדה"ז שם ס"כ).

ה

גלידה על גבי עוגה חמה בשבת

פשוט. וכבר עלתה לנו ארוכה בדין דבר גוש במ"מ וציונים להלכה יומית אות תקמד.

ובדיני מוליד – ראה מ"מ וציונים להלכה יומית אות תפד.

ו

מקום המגורים הראוי

אין כל האישים והעניינים שוים במקום הדירה

בפנים ההלכה נאמרו הדברים בד"כ, ופשוט שאין כל האישים והעניינים שוים. והכל לפי מה שהוא האדם, ובכ"ז פשוט ג"כ שיש לחלק בכמה אנפי: מהות המשפיע, כוונתו, אופן הקירוב להמושפע (בדרך השפעה או חיבור), מהות המושפע, ועוד. וכפי שנתבאר כ"ז בכ"מ, ומהם – בהמצויינים לקמן.

ונסמנו כאן רק מ"מ וציונים אחדים לכללות הענין. והמעין בהם ימצא ככל הדברים והאמת האלה, ואין הזמ"ג לבאר הכל בפרטיות הדרושה כפי הנצרך. ואלו הן:

אבות (פ"א מ"ז) ובפירוש הר"י ומאירי (שם), ועיי"ש בפירוש נוצר חסד, שם (פ"ב מ"ה) (ועיי"ש בפירוש הר"י, תפא"י (שם)), שם (פ"ד מ"ד), שם (פ"ו מ"ט) ובפירוש מד"ש (שם), וראה מש"כ מהר"ל בפירוש דרה"ח שם. (וכתבו בזה דורשי רשומות בכמה אופנים), פסחים (קיב, ב), רמב"ם (דעות פ"ו ה"א), אדר"ג (פ"ט מ"ד), פדר"א (פכ"ה) (בפירוש הפסוק (משלי יג, כ)), ס"ח (סתתקפ"ו), פירש"י (משלי ט, ז), וראה משה"ק באבות הראש (פלאגי) (ח"א קמ, א) מסנהדרין (ל, א), ואכ"מ, וראה שד"ח (אסייד מערכת הי"א אות ב), שו"ת מחנה חיים (ח"ב סכ"ב), שבילי דוד (או"ח שתצ"ו ד"ה ודרך אחר), וראה שו"ת דברי מלכיאל (יו"ד ח"ב ס"ט סק"ב), ישכיל עבדי (ח"ה יו"ד סכ"ט).

וז"ל הרמב"ם באגרת השמד: אפילו שתי עירות מישראל אחת מהן יותר טובה במעשי' ובמנהג' ויותר מדקדקת ונכנעת למצוות מן האחרת יחוייב ירא ה' לצאת מאותה מדינה שמעשי' אינם כ"כ טובים לאותה העיר הטובה. וכבר הזהירונו רבותינו ז"ל שלא ידור אדם בעיר שאין בה עשרה צדיקים ולמדו לזה מסדום.

איסור קביעת
דירה בעיר
שאין מעשיה
טובים

ויעויין בשו"ת אבנ"ז (יו"ד סתנ"ז) בנוגע למצות ישוב א"י, שלא ניתן לכתוב לרוב פשיטותו, שאא"פ לומר לחייב לדור בא"י בחברת החסאים בנפשותם אשר זה הוא פתח לכל עון ולכל חטאת כידוע. ועכצ"ל ולחלק בין זה למש"א בכתובות (ק, ב) לעולם ידור בא"י אפי' בעיר שרובה גוים^{מא}.

אין מצוות
יישוב א"י
בדירה בחברת
חסאים

ובהאי ענינא מצינו ג"כ, שבב"ר (מא, ח) דרשו, שכעס ה' לאברהם, אמר הקב"ה לכל מדבק ולא ללוט בן אחיו. ולאידך, שם גופא במדרש (הובא בפירש"י עה"ת לך יג, יד) שהדיבור פורש ממנו כשה' עם לוט. ועכצ"ל ולחלק בזה גופא, באיזה אופן שיהי', ועד משנת"ל.

אם היה לא"א
לדבוק בלוט או
לאו

והנה, בשיחות קודש, כל הספרים מלאים בד"ז. ובכ"מ בשיחות ובאג"ק מובא דיוקו של אדה"ז (לקו"ת שמע"צ פח, ב, פט, ד) בלשון חז"ל (וימא לה, ב) לפי גירסת הש"ס משא"כ בגירסת הע"י (שם). ועייג"כ בפירוש הר"ח (שם) הבא לטהר – שהכוונה (גם) לטהר אחרים. ומצאתי שכבר כתב לבאר כן הפמ"ג בתיבת גמא (פי' לך אות ד ד"ה בפסוק ויהללו), ואף שבמק"א (שבת קד, א. ועוד) מובא בלשון "ליטהר" – עכצ"ל ששניהם (ב' הגירסאות) אמת^{מב}.

הבא לטהר
אחרים מטייעין
אותו

והדברים מוסברים הדק היטב בלקו"ש (חי"ג ע' 17 הערה 18). ושם: אין סתירה לזה ממ"ש הרמב"ם (הל' דעות רפ"ו) אם ה' במדינה שמנהגי' רעים כו' ילך כו' – כי הטעם לדין זה הוא כמ"ש הרמב"ם שם לפני"ז "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך כו' נוהג כאנשי מדינתו לפיכך כו' אם ה' במדינה כו'", היינו שהמדובר במי שנמצא במדריגה כזו שנמשך אחרי מנהגי המקום כו'. אבל אם מחליט בכל התוקף שעליו לפעול על הסביבה ולשנותה לטוב – אמחז"ל הבא לטהר (אחרים – לקו"ת (שמע"צ פח, ב)) מסייעין אותו (שבת קד, א. ושי"ט), שניתן לו הכח מלמעלה שלא להיות נמשך כו' – ואדרבא לשנות אנשי המדינה כו', כבפנים^{מג}.

היתר קביעת
דירה בעיר
שאינ מעשיה
טובים בכוונה
לשנותם לטוב

ובכללות הענין דשינוי מקום דירתו^{מד} – ראה ב"מ (עה, ב) ובשערים מצוינים בהלכה לאאמו"ר על אתר באריכות גדולה בכל המסתעף מזה^{מה}. והובא שם מש"כ בחי' חת"ס על אתר שבטוב לו בהאי מתא לא ילך למתא אחריתי ללא טעם הגון. ועיי"ש עוד מה שהובא בספרים שהעתקת דירת אדם מעיר לעיר הוא ענין גדול מאד, ושאלה חמורה, כיון שזה ענין העתקת שורש נשמתו. ועיי"ע בשו"ת דברי נחמיה (סמ"ג ואילך), ושם בשם הבעש"ט שאין לשנות מקומו רק אם מה דביש לי' בהאי מתא נגרם דוקא מחמת האי מתא דוקא. ולהעיר מפי' הרלב"ג (משלי כו, ח) שאין ראוי לנדוד ממקומו רק לסיבה חזקה, וראה גם העמק שאלה (שאלתא קעא סק"י). ועכ"פ, לענינו פשוט שבד"ז יש לשאול שאלת חכם].

שינוי מקום
הדירה

^{מא} וראה שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סנ"ז).

^{מב} וראה לקו"ש (ח"ו ע' 381), אג"ק (חכ"ג ע' צה), ועוד.

^{מג} וראה גם בלקו"ש (חי"ט ע' 618) – בשייכות לשנת הקהל.

^{מד} ומענין לענין באותו ענין – ילה"ע מהמבואר בלקו"ש (ח"ו ע' 350 ואילך) בחומר הענין דמכירת בתים בשכונות יהודיות לנכרים, והמסתעף מזה בנוגע לעזיבת השכונה. ואכ"מ.

^{מה} וראה גם הנסמן בס' אהלך באמתך (שטרן) (פ"ב).

ז

שכר פסיעות

דין שכר פסיעות בתפילה

א. סוטה (כב, א), ב"מ (קז, א), מג"א (סי' צ סקכ"ב), אדה"ז (שם סי"ב), וראה שו"ת חת"ס (או"ח סכ"ט).

שכר פסיעות
במצוות תפילה

ובפרטי הדברים – ראה בארוכה בשו"ת בצה"ח (ח"ד סי"ט, שם סכ"א) ובהנשמן שם, ובנוגע לרכיבה – ראה גם שו"ת תורה לשמה (סי' מ^ט), וראה גם בהנשמן בפסקי תשובות (סי' צ סקי"ז).

טעם וגדר דין שכר פסיעות בתפילה

ב. והנה ידוע משה"ק בשו"ת מהרש"ג (ח"א או"ח סכ"ז) (וראה גם בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סי"ט), ועוד), וכי מעליותא איכא דוקא להצטער וללכת דוקא לרחוק יותר^מ.

שכר פסיעות
רק ביש מעלה
בבית הכנסת
הרחוק

ועיי"ש בשו"ת מהרש"ג (הג"ל) שכ' שבדאי מיירי שיש בביהכ"נ הרחוק איזה מעלה, וכ"כ עוד כמה אחרונים, וראה שו"ת משנה (ח"ה סכ"ד), ובאמת בהך דסוטה מפורש שבאה ל"בי מדרשי דר"י", שקדושתה יתירה מקדושת ביהכ"נ.

(ומה שלא אמרה מה"ט גופא משום מעלת ביהמ"ד על ביהכ"נ – י"ל דשאני התם, דבאשה שאינה מצווה בת"ת ליכא מעליותא מצ"ע להתפלל במקום תורה, אלא שלפ"ז הדרא קושיין לדוכתה, דמאי מעליותא איכא שהתפללה ברחוק דוקא, אמנם ראה בפתח עיניים שם, שאף שבע"ה (וכש"כ בנשים) בי כנישתא עדיף משום ברוב עם, מ"מ בהצטרף שכר פסיעות, גם לע"ה ביהמ"ד עדיף, עיי"ש).

אם אפשר
לצאת תפלה
בשמיעה

אמנם, לכאור' לפי פשוטן של דברים, שכר פסיעות הוא רק משום חיבוב מצוה (ראה עדי"ז פרה פ"ג מ"ז, עיי"ש בתויו"ט, אבל ראה בפי' שושנים לדוד), ולפ"ז ה"ז שייך גם (ואדרבה – בעיקר) כשאין מעלה (וטעם מצ"ע) ברחוק.

שכר פסיעות
אף באין מעלה
בבית הכנסת
הרחוק

ג. ויש לקשר לשנת הקהל [זמן אמירת הדברים בשעתו], שהרי במס' סופרים (פח"י ח"ח) אמרו שנשים באים לקבל שכר פסיעות. [אלא דשם הסמיכו לפסוק אתם נצבים, ולפ"ז, הכוונה למה שכינסם משה להכניסם בברית ולא לגוף מצות הקהל, אבל ראה כסא רחמים (שם), וראה תועפות ראם (ליראים) (מ' תלג), ועיי"ע במחנה יוסף (אייזנבאך) (סי' ט)].

שכר פסיעות
במצוות הקהל

^מ וראה גם מה שהעיר בשו"ת צי"א (ח"ב סי' סקי"ז) בד' התורה לשמה (שבפנים) לענין עליה לרגל אם עלו בבהמות או ברגליהם, וראה מש"כ אאמו"ר בשערים מצוינים בהלכה (ב"מ נח, א – ד"ה ט"ו יום) להוכיח מד' הראשונים שם, וראה שו"ת אג"מ (או"ח ח"א בסופו – קדשים סכ"א).

^מ ולהעיר, שפשטות הפירוש בלפום צערא אגרא (אבות ספ"ה) – היינו רק בצער המוכרח ולא כשמביא ע"ע צער בחנם, כשאין בו צורך לגוף המצוה, ושו"מ מפורש כן בדרך חיים למהר"ל (אבות שם).

(וראה במגן אבות להרשב"ץ (אבות שם), שהסמיך למשנה זו הענין דשכר פסיעות).

דין שכר פסיעות בשאר מצוות

ד. ומכאן להשקו"ט בנוגע לשאר מצוות אי שייך בזה שכר פסיעות – כ"מ בפירש"י (סוטה שם), ולהעיר ממשנה פרה (הנ"ל), וראה גם תקו"ז (ת"ע. קלא, א), וכן ילה"ע מסנהדרין (צו, ב). אלא שבכהנ"ל לא נזכר הלשון (והתוכן) דשכר פסיעות, אבל כ"ה בב"ר (פליט, ט), וראה גם רבינו בחיי (עקב ז, יב), פלא יועץ (ערך הכנה וערך הליכה), שו"ת חת"ס (חומ"ס סקע"ו) (לענין מילה), ועוד. וילה"ע גם מרבינו בחיי (משפטים כג, יז) בשם מדרש (וכ"ה בלק"ט (פס"ז) שם. מדא"ג (באבער) שם) שלא יעלו אלא ברגליהן (וראה בהנסמן בקובץ העו"ב גל' תתק"ז), אבל גם שם לא מיירי להדיא משכר פסיעות, וכ"מ קצת בפס"ז (חוקת כא, כד), וראה גם (קה"ר פ"ח, ח), וראה שיחת יום ב' דחגה"ש תשכ"ח, ולהעיר משיחת יו"ד שבט תשי"ז.

אם יש שכר פסיעות בשאר מצוות

וכבר העירו (ראה גליוני הש"ס ב"ב קכב, א) שבכ"מ (נתיבות עולם למהר"ל נתיב העבודה פ"ה) משמע שה"ז רק בתפלה (ראה בדרך חיים שלו אבות פ"ה מ"ד) ועוד מצות כיו"ב (ראה בהנסמן בפסק"ת (שם)).

שכר פסיעות רק במצוות תפילה וכיו"ב

ובגוף הסברא שיש מצות שההליכה מגוף המצוה – ילה"ע מרישב"א (סוכה כה, א).

אלא שמשכר פסיעות בהקהל אין להוכיח כ"כ, שהרי כתבו בכ"מ שלענין שכר פסיעות גם מצות ת"ת דמיא לתפילה, ולהעיר מהשקו"ט בגדר מצות ת"ת לנשים, ולהסברא שגם בנשים ה"ז בגדר ת"ת אלא שאי"ז בגדר מצוה.

ולכאורה מקום לתוון בכ"ז, שבודאי יש שכר פסיעות בכל מצוה, ומ"מ רק בתפלה (וכיו"ב) מצוה לילך לרחוק יותר גם כשיכול לקיים המצוה בקרוב, משום שכר פסיעות.

שכר מצוות בכל המצוות

ואריכות גדולה בכ"ז (שכר פסיעות בכלל, ובשאר מצוות, ושכר פסיעות לנשים), בספרא דבי רב, אאמו"ר, שערים מצויינים בהלכה עמ"ס ב"מ (קז, א), ובתוספת מרובה בכת"י בגליון שלמשן, בטופס הספר (הנמצא תח"י).

דין שכר פסיעות באנשים ובנשים

ה. וראיתי למי שכתבו שכל הענין דשכר פסיעות שייך רק בנשים, וכבעובדא דסוטה הנ"ל, ואזלי בתר איפכא, ולדבריהם – באנשים ה"ז ביטול תורה ואין בו תועלת.

שכר פסיעות רק בנשים

ודבריהם מרפסין איגרא, שהרי המג"א וכל הפוסקים אחריו, אשר מפיהם אנו חיים, סתמו ולא חילקו כלל, ואדרבה – סתמא דמילתא דקאי באנשים דוקא, שהרי אשה אינה מצווה על תפלה בביהכ"נ ובציבור, זאת ועוד, שהרי בגמ' ב"מ (שם) מוכח להדיא ששכר פסיעות שייך גם באנשים^{מח}.

שכר מצוות אף באנשים

ואולי יש לדקדק לפ"ז במה שציין המג"א דוקא להך דב"מ (ולא למס' סוטה שלפניי), דלכאורה תיקשי שהרי במג"א מיירי בב' ביהכ"נ, וה"ז בדוגמא לעובדא דסוטה שם (משא"כ בב"מ דקאי בביהכ"נ א') – שבכוונה תחילה הביא ממס' ב"מ להשמיענו שד"ז שוה בכל, ונוהג באנשים כבנשים.

ביאור דברי המג"א

ועל עיקר דבריהם שיש בכך משום ביטול תורה – כבר כתבו (סיפרי דבי רב ראה פיסקא קטו. הו"ד בפקודת אלעזר או"ח סוסי' צ. ועייג"כ שו"ת לב חיים ח"א סק"נ. ובאמת כ"ה גם בפלא יועץ הנ"ל, וראה גם בתורת משה להחת"ס תולדות כו, כב) לחלק, דאה"נ שבת"ח שתורתם אומנותם עדיף להתפלל בקרוב יותר^{מט}.

אין בשכר פסיעות באנשים משום ביטול תורה אא"כ ת"ח שתורתו

^{מח} ולהעיר גם מדב"ר (פ"ז, ב).

^{מט} ולהעיר מירש"ש יעקב (ברכות ג, ב).

מילואים

(א)

סימן ג: מקורות ועיונים – ס"ז

ובעיקר הענין יש לומר, באו"א קצת, בביאור כללות הגדר של תפלת הדרך, דתרי ענינים איכא בה, ובהקדם מאי דאיתא בברכות (כט, ב): כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא, מאי המלך בקונך, אר"י אר"ח זו תפלת הדרך, וברש"י שם: המלך – טול רשות. ושוב אמרו: אר"י אר"ח כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. ולכאורה מה הוסיף לנו בזה, שהרי כבר פירש לפניו שהמלך בקונך היינו תפלת הדרך.

שני גדרים
בתפ"ז –
גדר נטילת
רשות וגדר
תפלה

ומכאן, שבתפלת הדרך ב' גדרים שונים, דין נטילת רשות, והיינו על גוף ועצם היציאה, ועוד גדר – להתפלל, ותפלה זו היא על הצלחת דרכו, ותרווייהו איתנהו.

(וא"ש שב' המימרות נאמרו משמי' דר"י אר"ח, כיון שאין ביניהם מחלוקת לדינא).

ומכיון שכן מובן היטב מה דמחד גיסא מסיים בה בחתימת ברכה של תפלה. ולאידך, כמה פרטי דינים בזמן אמירת תפלת הדרך, החזיק בדרך, פרסה ראשונה וכיו"ב, ולכאורה אי משום תפלה קאתינן עלה, מאי איכפת לן זמן אמירתו – כיון שה"ז גם בגדר נטילת רשות, ולכן מברך רק בפרסה ראשונה (לדעת רש"י), שלאח"ז ל"ש לבקש רשות – ראה במאירי (בסוגיא).

ויומתק ג"כ לפ"ז החילוק בלשון הגמ', דבמימרא קמא נקט בלשון "כשאתה יוצא לדרך המלך וכו' וצא", ובמימרא בתרא "היוצא לדרך". ולהעיר שרק במימרא בתרא אמרו אימת מצלי בשעה שמהלך בדרך. וד"ל.

ביאור סוגיית
הגמרא וביאור
שיטת הרמב"ם

(ועפ"ז י"ל עוד, שרק במימרא בתרא קשיא להו בגמ' "מאי תפלת הדרך", משא"כ במימרא קמא – כי להמימרא קמא אין מטבע תפלה כלל, כיון שכל ענינה רק לבקש רשות, ואין בה גדר נוסח ומטבע כלל. וא"ש שיטת הרמב"ם (ראה באו"א בהערה ט), דס"ל דב' המימרות חולקין לדינא ודקיילין כמימרא קמא, ולכן השמיט כל נוסח תפלת הדרך).

(ב)

סימן ג: מקורות ועיונים – ס"י

ולכאורה יש מקום לקיים הדברים, בהקדם מה שצ"ב בדברי התוס' (ר"ה לד, ב ד"ה כך) שהביאו בשם בה"ג שאפשר להוציא הבקי ששכח יעלה ויבא, והביאו ראייה מדעת ר"ג שם שמוציא הבקי – דלכאורה איך אפשר להביא ראייה משיטת

לצאת תפ"ז
– כיון שכבר
התפללגדר
נטילת רשות
וגדר תפלה

ר"ג, דהרי רבנן פליגי עלי, וקיי"לן כרבנן. ולרבנן – רק בר"ה יכול להוציא הבקי, והיאך אפשר להוכיח מכאן לכל השנה.

ואף שכתבו התוס' לחלק בין טעה בתפלתו למי שלא התפלל (וראה ב"י או"ח סקכ"ד שכ' עפ"ז ליישב שי' התוס') – עדיין אין בזה כדי ישוב לגוף ההוכחה (ראה מלא הרועים (ר"ה שם). ובפרט להסברא שגם בדילג מעין המאורע ה"ה כמי שלא התפלל – ראה בחקה"ל (הנ"ל בפנים). ושקו"ט בכ"מ בשיטת התוס' בזה).

ושמעתי לבאר בזה (וראה קובץ קול התורה תשרי תשס"ג ע' קלב ואילך), שבאמת יש בתפלה ב' גדרים – גדר חובת התפלה מצד עצמה, שמצד זה יכול להוציא גם הבקי (ולהעיר מלשון הר"ן (ר"ה שם), בביאור שיטת ר"ג, דכיון שמוציא שאינו בקי "עבדינן לי' לתפלה כברכות של חובה ובדין שיוציא אף את הבקי". ויש לפרש בכוונתו שזהו גדר ברכה שבתפלה, ולא גדר תפלה ובקשת רחמים). ועוד ענין שיש בה גם משום בקשת רחמים, ובה ל"ש שיוציא הבקי, כיון שצריך לבקש רחמים על עצמו.

שני גדרים
בתפלה – גדר
חובת תפילה
וגדר בקשת
רחמים

ומעתה, בר"ה דאוושי ברכות, תיקנו שיהא דינו רק כדן גדר חובת תפילה, ולא כדן בקשת רחמים,¹ ושפיר יכול להוציא הבקי. ומכיון שכן א"ש מש"כ התוס', שהרי בשכח מעין המאורע, הרי גוף ועצם הענין דבקשת רחמים ע"ע כבר קיים, ולא החסיר מגוף מטבע התפלה כלום, שהרי גם בכל השנה אינו מזכיר יעלה ויבא,² והוכיחו מתפלות ר"ה, שאין דינו כשאר תפלות של בקשת רחמים, ותיקנו שיהא דינו כשאר ברכות של חובה, ואמטו להכי מוציא הבקי, והה"נ במי שכבר קיים בקשת רחמים בתפלתו, שבשביל הזכרת מעין המאורע לחוד יכול לצאת ע"י אחר גם אם הוא בקי (אבל בדילג ברכה שלימה, הרי החסיר מגוף מטבע התפלה).

ביאור דברי
התוספות

ובסגנון אחר קצת, שאין הפירוש בזה דל"ש בקשת רחמים ע"י אחר, ושחסר בגוף החפצא דתפלה, כ"א שתיקנו מצד הענין דבקשת רחמים שלא לצאת ע"י אחר, בכדי שיהא כאו"א מבקש ע"ע. (וזה כוונת הר"ן "דעבדינן לי' כברכות של חובה", שמה שמוציא אינו בקי – בע"כ שאין כאן גדר מיוחד בתפלה, כאילו חסר בחפצא דתפלה, כ"א כל ענינו דתפלה "כברכות של חובה", ויוצא ע"י שומע כעונה, ומהאי טעמא ס"ל לר"ג שמוציא גם הבקי. אמנם, חכמים, ס"ל דמ"מ בבקי לא תיקנו כן.)

והוכיחו התוס' כן מזה שבר"ה מוציא אחרים, דעכצ"ל דשם תפלה עלה, שגם במבקש ע"י אחר יש בה חפצא דשם תפלה.

(וי"ל בדעת התוס', שמה שמוציא מי שאינו בקי, אין להוכיח בגדר חפצא דתפלה ע"י אחר, דהיכא דאי אפשר שאני, כלומר: שאף שבאינו בקי יוצא יד"ח מצד גדר ברכות חובה שבתפלה, אבל חסר בגדר בקשת רחמים כנ"ל, שהוא מגוף ועצם החפצא דתפלה, ואכן חסר להאינו בקי²¹. אבל בדין דר"ה, שתיקנו

¹ אף שבאמת תפלת מוסף דר"ה שונה מכל המוספים שבכל השנה, שאינן אלא שבחו של הקב"ה – שו"ע אדה"ז (סתקצ"א סי"ד). ודוקא במוסף דר"ה י"ב בקשת רחמים. ומ"מ תיקנו שיהא בגדר תפלה גרידא.

²⁰ ואי"ז שייך להחקירה הכללית אי יצא יד"ח תפלה בזה או לא כששכח מעין המאורע – שזהו רק מדין חובת תפלה, שי"מ שלא יצא חובת תפלה, אבל פשוט שגם בשוכח מעין המאורע יש בה משום בקשת רחמים.

²¹ ושו"מ מש"כ כע"ז – בפרט זה עכ"פ – בשו"ת אג"מ (ח"ט או"ח ס"ד סק"ג).

להוציא גם הבקי משום דאושי ברכות, מוכח שבאמת ס"ל לחכמים כנ"ל שיש בה חלות חפצא דתפלה).

ומעתה במי שכבר ביקש רחמים על עצמו, וחסר לו רק בהזכרת המאורע, שפיר יוצא יד"ח ע"י שומע כעונה.

[ויתבאר ג"כ לפ"ז עוד ענין, שבברכות (כס, א) אמרו בטעה ולא הזכיר ברכת השנים שיוצא כיון ששמעה מהש"צ. והקשו בגמ' שאינו עולה עם ל' הברייתא "מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה", ש"מפני ששומע מש"צ" מיבעי ל'י. וצ"ב בהקס"ד שם. ולהנ"ל הדברים מאירים היטב, שמה שיכול לאומרה בשומע תפלה, מוכח שאי"ז מגוף מטבע התפלה, כ"א הוספת בקשה, ולכן שפיר יכול לצאת ע"י הש"צ^נ].

ומכיון שכן, י"ל דהה"נ בתפלת הדרך, שהוא בגדר הוספת בקשת רחמים על התפלה מצד המאורע, (והרי לכמה פוסקים – אומרה בשומע תפלה), שבכגון דא יכול לצאת ע"י אחר.

ביאור סוגיית הגמרא

יוצאים י"ח תפ"ד בשמיעה משוט שהיא הוספת בקשת רחמים מעין המאורע

(ג)

סימן ג: מקורות ועיונים – סי"א

גדר ברכת התורה

ויש לקשר לחקירה הכללית בגדר ברכת התורה, שכמה אופנים נאמרו בזה – ברכת הנהנין, ברכת המצוות, ברכה על החפצא דתורה^ט. ואכ"מ כעת.

ולכאורה י"ל בזה באו"א, ועפ"מ שראיתי באיזהו מקומן (וראה גם במחנה יוסף עיונים במשנת רבינו ס"ב (להגרח"י שי' אייזנבך)) לבאר שברכת התורה אינה בגדר ברכה כלל, כ"א בגדר מצוה גופא, שהמצוה היא לברך, וה"ז בדומה לברהמ"ז שהברכה היא עצם המצוה.

וי"ל בסגנון אחר, שבכל ברכת המצות הברכה היא טפילה להמצוה ומסובבת הימנה, משא"כ בברכת התורה היא להיפך, שגוף המצוה היא לברך על התורה, והיינו על עצם החפצא דתורה ונתינתה לישראל, וממילא צריך גם ללמוד בהמשך לזה (להסוברים כן).

ובזה א"ש גם מה שנשים מברכות ברכת התורה, אף שלימודן הוא רק בגדר הכשר מצוה^ט – שיכולות לקיים המצוה של ברכת התורה כמו שיכולות לתקוע בשופר וליטול לולב, אף לשיטת המחבר שאין מברכות על מ"ע שהזמ"ג (ראה ביהגר"א או"ח סמ"ז סי"ד. וראה שו"ת ביה"ל ח"א ס"ו סק"א).

ועפ"ז י"ל גם מה שיכול להוציא אחר בברכת התורה וא"צ עשרה.

אם ברכת התורה בגדר ברה"נ או בגדר ברהמ"צ או בגדר ברכה עה"ת

ברכת התורה בגדר מצוה

ראיה על הביאור האמור

השגות על הדאיה האמורה

^נ וצע"ק לפ"ז מה שביעלה ויבוא אינו יכול לאומרו בשומע תפלה. ולהעיר מאג"ק (ח"ט ע' שלט) (לענין אמירת קדושה בש"ת).

^ט וראה גם בלקו"ש (הובא בפנים במקורות ועיונים – בהערה כא).

^ה ראה בלקו"ש (הני"ל) באו"א.

אבל ז"א, חדא שהרי לא זהו הטעם שהובא בפוסקים במה שמברכות ברכת התורה, כ"א מפני שחייבות ללמוד מצות שלהן.

השגות על
הראיה
האמורה

(אלא שמצאתי יסוד קצת לסברא זו, שבשו"ת מהרי"ל החדשות (סמ"ה) כ' בתחילת הענין בזה"ל: שוב תמהת על הנשים שמברכות ברכת התורה וחלקת דלא דמי לשופר ולולב משום דכתב הרמב"ם כאילו מלמדה תפלות. ומשמע שהטעם שחייבות ללמוד מצות שלהן הוא רק ליישב שאי"ז בגדר תפלות (וכעין מש"כ בשו"ת ביה"ל שם) וממילא הדר דינא כשופר ולולב).

ועוד שהרי צריך ללמוד אח"כ, וגם להדעות שא"צ מיד, ה"ז משום שדעתו על לימודו ואינו הפסק. ועכצ"ל שהיא בגדר ברכה ממש¹¹.

לעילוי נשמת

מרת גי'שא בת אפרים ז"ל

נלב"ע ט"ז טבת

ונזכה שיקויים היעוד והקיצו ורננו שוכני עפר

והיא בתוכם תיכף ומיד ממש

נתרם ע"י ולזכות

אפרים בת רבקה לאה וזוגתו שושנה בת יהודית שיחיו באנדער

---

¹¹ ויל"ע בגדר מצות ברכהמ"ז, לפום הך סברא, שהרי – לולא הטעם שהקלו בה משום שנהנה בה וכו' – קס"ד דתיבעי עשרה.